
M. Hanefi PALABIYIK^{1*}

Mekke Döneminde Hz. Ali^{2*}

Özet

Mekke Döneminde Hz. Ali

Mekke dönemi, Resulullah'ın ve tüm sahabenin olduğu gibi Hz. Ali'nin de hayatı hakkında çok fazla bilginin gelmediği bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun bizce temel sebebi, babasının himayesi ve Resulullah'ın gözetiminden dolayı pek sıkıntıya düşmemesi ile yaşının küçük olmasıdır. Ayrıca Resulullah'ın dışarıdaki tebliğ faaliyetlerinden dolayı, zaten beş yaşından beri kaldığı yeri olan Resulullah'ın evinin ihtiyaçlarının gözetilmesiyle görevli olmasıdır. Çocuk yaşta da olsa ilk Müslümanlardan sayıldığı ve namazın ilk emrolunmasından itibaren, namazı da ilk kılânlardan olduğu görülmektedir.

Hz. Ali hakkında bu döneme mahsus olarak, Resulullah'ın evinin ihtiyaçlarının gözetilmesi görevi hariç, herhangi bir özel durumundan söz edilemez. Ancak bazı rivayetlerde yer alan bir takım tutarsızlıklar ve uydurmalarla, Hz. Ali'yi önemli ve üstün gösteren eklemeler göze çarpmaktadır. Bu abartıların genellikle Şiiiler veya Şii meyilli ravilerce eklendiği düşünülebilir. Asıl rolüne ve çeşitli alanlarda görevlendirilmesine Medine döneminde rastladığımız Hz. Ali'nin, diğer çok sayıdaki sahabeyle her yönden eşit olduğu görülmektedir. Dolayısıyla bunların hiç birinin, bir insanın diğerine üstünlüğü açısından örnek ve delil gösterilmesinin doğru ve tutarlı olamayacağını düşünmekteyiz.

1- * Prof.Dr., Ardahan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (email: hanefipalabiyik@ardahan.edu.tr, hanefim@yahoo.com).

2- * Bu makale, 18-20 Aralık 2009 tarihlerinde İzmir'de yapılmış ve halen yayımlanmamış olan "Uluslararası Hz. Ali Sempozyumu"nda sunulmuş olan tebliğ metnidir.

Diğer yandan tasavvufta da çeşitli sebeplerle Hz Ali'ye yer verildiği görülmekte olup, bunların dayanaklarının bulunmadığı ve ilgili hadislerin -ki çoğu Medine dönemine aittir- diğer birçok hadis gibi uydurma veya zayıf olduğu anlaşılmaktadır. Hz. Ali hakkında indiği iddia edilen ayetlerin ise, sadece bir aşırı yorum ve zoraki ilgi kurmaktan kaynaklanan bir durum olduğu anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Hz. Muhammed, Hz. Ali, İslam, Mekke, Cahiliye, Şiilik, Vahiy

Summary

Hz. Ali In Makkah Period

Makkah period stands out as a period in which much information about the life of Hz. Ali as well as Hz. Mohammad and all the companions of his wasn't provided. The main reason for that is he has never been in trouble thanks to the protection of his father and Hz. Mohammad and his young age as well. What is more, due to the fact that Hz. Mohammad was busy with conveying the Quran message outdoor, he was responsible for taking care of Hz. Mohammad's house. Even if he was just a kid, he is known to have been one of those who performed the salaah first since it was commanded.

Apart from his duty to take care of Hz. Mohammad's house, there is nothing special about Hz. Ali especially within this period. However, there are some considerable narratives based on contradictions and fabrications regarding Hz. Ali as important and outstanding. These exaggerations may be thought to have been narrated by Shi'ites or the ones bent on Shi'ism. Hz. Ali is seen to have been equal to many other companions in all aspects and we encounter his primary duty and different commissions in Madinah period. Therefore, we are of the opinion that none of these can be given as an example or evidence in terms of superiority of a person over others.

On the other hand, it is known that Hz. Ali has been mentioned in Sufism due to some reasons, it is obviously understood that these have no basis and related hadiths, which mostly belong to Medina period, are fictive and weak. It is well understood that verses allegedly about Hz. Ali are the results of over interpretation and imputation.

Key Words: Hz. Mohammad, Hz. Ali, Islam, Makkah, Jahiliyyah, Shi'ism, Revelation

Bu çalışmada doğumundan Medine'ye hicrete kadarki süre boyunca Hz. Ali hakkında temel kaynaklarda geçen bilgilerin, çeşitli başlıklar altında tartışma ve değerlendirilmesini yapmaya çalışacağım. Önce rivayetleri verecek daha sonra da değerlendirecek yorumlamaya ve en nihayet, bir 'sonuç' vermeye gayret edeceğim.

Hz. Ali hakkında birkaç başlık altında toplanabilecek bilgiler, aslında Mekke döneminde sıradan bir insan olan, hatta diğer sahabiler gibi, Resulullah'a yakın durarak imanını korumaya çalışan herhangi bir kişi olarak Hz. Ali'yi kısmen gözler önüne sermektedir. Bunu anlamak için Mekke'nin yapısına, o esnadaki genel havasına ve tüm Müslümanların genel durumuna bakmanın yeterli olabileceği kanaatindeyim. Burada Hz. Ali'yi değil de başka herhangi bir sahabeyi inceleyecek olsaydık, durum kesinlikle aynı olacağını görebileceğimizi düşünmekteyim.

Bi'setin ilk yıllarından sonra Mekke'nin genel durumunu şöyle özetlemek mümkündür: Büyük-küçük, genç-ihthiyar, kadın-erkek, hür-köle, zengin-fakir hemen her Müslüman, sayılarını artırmaya, başta kendi akrabaları olmak üzere tüm müşriklerin baskı ve işkencelerinden kendilerini korumaya, Resulullah'a olabildiğince yakın durmaya ve inen ayetlerden haberdar olmaya çabalamaktadır. Bu dönemde Müslümanlar için temel ve hatta başlıca hedef, inen ayetleri bilmek ve onu yaşamak; inancı davranışa dönüştürmek ve ikisini birleştirmekten ibarettir.

Yine bu dönemin yapısıyla alakalı olarak bilinmesi gereken önemli bir husus da, müşriklerin ve dolayısıyla toplumun asabiyeci karakterinin göz ardı edilmemesidir. Bu yapı müşriklerin bilhassa kendi akrabalarına, girdikleri bu yeni dinden dönmeleri hususunda baskı ve işkence yapabileceği tekeli ve gerekirse onları himaye hakkında vazgeçebilme yetkilerini ellerinde bulundurmalarını sağlamaktadır.

Şimdi dönemi bir bütün olarak ve kendi şartları içinde incelemeye ve bu dönem ve şartlar içinde de, Hz. Ali'yi görmeye çalışalım.

Doğumu, Çocukluğu ve Müslüman Oluncaya Kadarki Hayatı

Diğer sahabenin olduğu gibi aslında Hz. Ali'nin çocukluğu hakkında da çok fazla bilgi sahibi değiliz. Hatta benzer bir durum Hz. Peygamber için bile vardır. Bu sınırlı veriler de, Hz. Ali'nin bi'setin ilk yıllarındaki durumu hakkında kısmî bilgiler edinmemiz için yeterli gibidir.³

Doğumu ve Ailesi

Herhangi biri hakkında olduğu gibi Hz. Ali hakkındaki her türlü anlatının da,

3- Çalışmada bilhassa konuya tahsisinden dolayı kısmen Sümeysra Kaplan'ın tezi ve M. Asım Köksal'ın eseri kullanılmıştır.

onun hakkındaki algı ve imajları beraberinde zihinlere getirmekte olduğu göz ardı edilmemelidir. Bu bağlamda algı, imaj, inanç, ideoloji, önyargı, abartı ve ince detaylar, *'halkbilim'i (folklor)* hatırlamamızı gerektirmektedir. Çünkü halkbilim, 'halkın yaşayışını, düşünsel ve maddesel kültürünü' inceleyen bilim dalıdır ve insanlığın başlangıcından zamanımıza kadar az ya da çok değişimlere uğrayarak ulaşan kültür kalıntılarının, halkın inanış, gelenek ve göreneklerini konu edinmektedir. (Bkz. Çobanoğlu, s. 21-24; Artun, s. 11-12, 16-18; Özdemir, s. 26) Buna göre toplumların gelenek ve inançlarını konu alan eserlere bakılınca, orada doğum ve ölüm olay ve inançlarına çokça yer verildiğini görürüz. Aynı durum Allah Resulü hakkında yazılan eserlerde ve onunla ilgili anlatılarda da karşımıza çıkmaktadır. Mesela Resulullah'ın doğumu ve çocukluğu⁴ hakkında çok sayıda karmaşık rivayetler görürüz, ki bunlar aslında meselenin dinî değil, folklorik ve eğitimsel olduğunu ortaya koymaktadır. Aynı şekilde Hz. Ali hakkındaki anlatılarda da göreceğimiz gibi, diğer peygamberlerinkine benzer birçok anlatı Peygamberimiz hakkında olduğu gibi Hz. Ali hakkında da anlatılmıştır. Hatta bazen hangisinin önce anlatılmaya başladığını kestirmek bile güç olmaktadır. Bu rivayetler, önce bir takım 'evliya' ve 'kahramanlar' hakkında anlatılmış, fakat peygamberler bu anlatılar altında kalınca aynı şeyler onlar hakkında da mı söylenmiştir; yoksa peygamberlerle ilgili anlatılar diğerlerine de uyarlanarak onlar da aynı özellik ve yapıya mı büründürülmek istenmiştir, bunu kronolojik olarak açıkça ortaya koymak oldukça zor görünmektedir.

Hz. Ali'nin doğumu için asıl olan şey, Mekke'de Ebû Tâlib'le Fâtıma'nın en küçük çocukları olarak dünyaya gelmek ve sadece eve yeni gelen bir bebeğin sevgi ve sevincinden ibaretken ve bu insanın, tarihî rolünü çok daha sonra oynamasına ve tarihen 'tanınır' bir kimlik taşımasına en az 13 yıl (yani Medine'ye hicretten sonra) varken, doğumunun rivayetler vasıtasıyla geriye dönük olarak, folklorik ve mitolojik bir takım anlatılara büründürüldüğünü görmekteyiz.

Aslında o, diğer kız ve erkek kardeşleri gibi normal bir doğumla dünyaya gelmiştir. Ancak ona sonradan yüklenen bir takım özellikler, onun doğumunu, özel bir doğuma ve doğuş biçimine büründürmüştür. O da, hiçbir peygambere bile nasip olmayan 'Kâbe'nin içinde', hiçbir kimsenin müdahalesi olmadan ve sadece meleklerin kontrolü altında gerçekleşen bir doğumdur. Tüm mitolojik ve geçiş dönemi folklorik

4- Resulullah'ın hayatı hakkında yazılan eserlerde, onun doğum ve çocukluğu ile peygamberliğinin ilk yılları hakkındaki bilgilerin çokluğu, halkbiliminde 'Geçiş Dönemleri' olarak adlandırılan doğum, ölüm ve evlenme konularıyla irtibatlı anlatılarla paralel düşünülebilir. Bkz. Artun, s. 133-199; Çobanoğlu, s. 50-53

anlatılarında görüldüğü gibi oldukça ayrıntılarıyla ortaya konan bu olay bir rivayete göre şu şekilde cereyan etmiştir:

Ebû Tâlib'in eşi, Esed kızı Fâtıma, Hz. Ali'nin doğumundan önce, henüz dört aylık hâmile iken bir gece rüyasında evinin nurla dolduğunu, etraftaki dağların Kâbe'ye doğru secde edercesine eğildiğini görür. İşte bu esnada eline dört kılıç veriyorlar. Bunlardan biri gökyüzüne çıkıyor, biri suya, biri toprağa düşüyor, biri de arslan oluveriyor ve heybetinden bütün yaratıklar ürküp kaçışmaya başlıyor. Fâtıma bt. Esed, rüyada korkuyla ellerini uzatıyor ve birdenbire karşısında kocası Ebû Tâlib'in yeğeni, Muhammed'i buluyor ve onun ellerine yapışıyor.

Fâtıma, yeğeni Muhammed'e rüyasını anlatır ve der ki:

- Oğlum, biraz rahatsızım; zira hamileyim. Dua et de çocuğum erkek olsun.
- Doğacak erkek çocuğu bana bağışlaman şartıyla dua ederim.
- Vallahi bu doğacak çocuğu sana bağışladım gitti.

Hız. Peygamber, doğacak çocuğün dünyaya sağ-salim gelmesi için Allah'a dua eder.

Aradan aylar geçer. Bir gün Fâtıma, Kâbe'yi tavaf ederken sancılanır ve Beytullah'ın içine girer. Sancısı artar ve o, "Ya Rab! Doğumu kolay kıl." diye dua eder ve Kâbe'nin içinde Ali'yi doğurur; sonra da evine götürülür.

Hız. Peygamber, 599 yılının 13 Recebine rastlayan Cuma günü, amcası Ebû Tâlib'in bir oğlan çocuğa baba olduğunu haber alınca doğru onun evine koşar.

Fâtıma'nın lohusa yatağı başında Ebû Tâlib ve Hız. Peygamber... Ebû Tâlib kucağında, ağzından, hareketlerinden, vücudundan sağlık tüten yavruya hayran hayran bakar ve:

- Rabbim. Bana bu kadar dinç ve güzel bir yavru ihsan ettiğin için sana hamd ederim. der.

Hız. Peygamber sorar:

- Yavruya ne isim koydunuz? Ebû Tâlib,
- Zevcem babasının ismi olan Esed'i (Arslan) uygun gördü, ama ben Ali (Yüce) adını tercih ettim.
- Güzel isim... İkincisi de Haydar (Arslan) olsun...

Fâtıma da vaktiyle rüyasında arslan gördüğü için teklif pek beğenilir. Hz. Peygamber, parmağını Ali Haydar'ın minicik dudaklarına dokundurur ve dua eder:

- İlim, fazilet, kuvvet sahibi olsun ve bütün değerleri nefsinde toplasın.

Sonra da yüzüne doğru eğilip öpmek ister. Ancak Fâtıma hemen uyarır ve, "Aman, dikkat et! Bu çocuk sanki arslan gibi saldırıyor, tırmalıyor. Nitekim ben emzirmek istediğimde yüzümü tırmaladı. Sakın seni de tırmalamasın" der.

Hz. Peygamber, "Merak etmeyin. O bana bir şey yapmaz" dedikten sonra, çocuğu bizzat yıkamak için leğen ister. Çocuğu yıkamaya başlar. Çocuk sağ tarafından yıkarken sol tarafına döner. Hz. Peygamber bu hali görünce gözleri yaşarır ve ağlamaya başlar.

Fâtıma hayret ve üzüntü ile sorar:

- Oğlum ne oldu da ağlıyorsun? Hz. Peygamber cevap verir:

- Bu çocuğun doğumunun ilk günü onu ben yıkıyorum. O da beni ömrümün sonunda yıkayacak, ben de öyle döneceğim. O manzara gözümün önüne geldi de ondan ağlıyorum.

Hz. Peygamber Ali'yi yıkadıktan sonra başındaki sarığı çıkarır, ikiye böler ve bir parçasını Ali'nin başına bağlar, diğer parçası ile de vücudunu kurular. Çocuğu kucağına alır ve kulağına tekbîr ve tehlîl ile ismini "Ali Haydar" olarak okur.

Ali, çok kısa sürede gelişir; günden güne gürbüzleşir. İşin ilgi çekici yanı, başkalarına karşı ele avuca sığmayan Ali, Hz. Peygamber ne zaman yanına yaklaşırsa, hemen küçücük kollarını ona uzatır; derin uykuda olsa bile hemen gözlerini açar ve ellerini gülererek ona doğru uzatırdı." (Fıglalı, 110-114. Ayrıca farklı anlatılar için bkz. Kazvîni, 14-17; Kumpani, 16-18; Darir, I,472-477)

Tabii böyle bir anlatı peygamberler için anlatılan efsanelerden ve oluşturulan mitlerden daha baskın ve ihtişamlı görünmektedir. Çünkü Hz. Ali'nin, Hz. Peygamber'in vefatından sonra yaşadıklarından dolayı hakkında geliştirilen inançların tutarlılığı açısından bu hikâye anlamlıdır, önemlidir ve uygun bir temel oluşturacaktır.

Hayatı boyunca bebekliğiyle ilgili bu olayı kimseden dinlemediği için hiç anlatmayan ve bunu bilmediği için de kendi lehine kullanamayan, bundan dolayı da böyle bir olaydan haberdar olmadığı aşikâr olan Hz. Ali, babası Ebû Tâlib b. Abdilmuttâlib b. Hâşim b. Abdimenâf b. Kusay b. Kilab b. Murre b. Ka'b b. Lüey el-Kureşî ile annesi, babasının amcasının kızı olan Fâtıma bt. Esed b. Hâşim b. Abdimenâf'ın

çocuklarıdır. Ailesinin en küçüğü olan Hz. Ali, genel kabule göre bi'setten on sene önce (m. 600) Mekke'de dünyaya gelmiştir. Akil, Câfer ve Tâlib adlı üç kardeşi; Ümmü Hâni ve Cümâne adında iki de bacısı vardır. Kardeşi Cafer'le arasında on yaş bulunmaktadır. (İbn Sa'd, III,19; İbn Kuteybe, 88; İbnü'l-Esîr, Üsd, IV,91; İbn Kuteybe, 88; İbn Hacer, el-İsâbe, II,507; Zirikî, V,107; İbn Abdi'l-Berr, III,1090; Mesûdî, II,350; Şulul, 121-122; Kaplan, 10-11)

Ebû Tâlib'in Müslüman olmadığı öldüğü genel olarak kabul edilirse de, Fâtıma bt. Esed'in, kocasının ölümünden hemen sonra yani bi'setin onuncu yılında Müslüman olduğu bilinmektedir. (İbn Abdi'l-Berr, III,1089; İbn Hacer, Tehzib, VII,334, Zehebî, Tarih, III,621; Sariçam, 17; Aykaç, XII,225) Buna rağmen Resulullah'ın anne ve babasının Müslümanlığı hakkında yapılan tartışmaların, (bkz. http://www.sorularlaislamiyet.com/subpage.php?s=show_qna&id=2528), aynı şekilde Müslüman olmadan vefat ettiği kabul edilen Hz. Ali'nin babası Ebû Tâlib hakkında da yapıldığı görülmektedir. Hâlbuki annesi hakkında yapılmış bir tartışma yoktur, çünkü o Mekke'de Müslüman olmuş ve Medine'ye de hicret etmiştir. Kaynaklarımızın neredeyse tamamının ittifakıyla Müslüman olmadan vefat ettiği kabul edilen Ebû Tâlib'in, 'yine de Müslüman olduğu', Müslümanlığına işaret eden hususlar bulunduğu (Ahmet Cevdet Paşa, I,84-85) ve hatta Resulullah'a rahatlıkla yardım edebilmek için Müslümanlığını gizlediği bile söylenmekte ve bazı iddialar ortaya atılmaktadır. Bunlara göre, konu tartışmalıdır; 'kâfir olarak öldüğü' belli değildir; hatta Ebû Tâlib ile karısı Fâtıma, daha Ali doğmadan önce Hanif ve Müslümandılar; Fâtıma'nın Ali'yi melekler nezaretinde ve Kâbe'nin içinde doğurması ve ismini Allah'ın müjdelmesi buna delalet etmektedir. (Kumpani, 16-21. Bazı iddialar için bkz. Mes'ûdî, II,108-109)

Aslında Hz. Peygamber'in ebeveynine yapılan isnadların (Topaloğlu, I,75-76 ve III,63-64. Ayrıca bkz. Yurdagür, XII,476-477; Azimli, 25-31) benzerleri, başka açılardan amcası Ebû Tâlib hakkında yapılmış ve böylelikle de, Hz. Ali'nin seviyesinin ebeveyn tarafından da yükseltilmesi hedeflenmiştir. Hâlbuki klasik kaynaklarımız, bazıları konu hakkındaki tartışmalara değinse de, ittifakla Ebû Tâlib'in "kâfir" olarak öldüğünü söylemektedirler. (İbn İshak, 223; Mes'ûdî, II,108-109; Nesâî, 157-158; İbn Kesîr, III,122 vd.; Halebî, II,47-48; İbn Seyyidinnâs, I,132; Diyarbekrî, I,300; Hasan, I,121; Sallabî, Hz. Ali, 17; Fığlalı, X,237-238; Köksal, IV,13, V,56; Sallabî, Siyer, I,339-340. Ebû Tâlib ve Müslümanlığı hakkındaki Ehli Sünnet ve Şia iddia ve tartışmaları için bkz. Kiraz, 57-83; Çelik, 75-78; Özsuher, 10-14)

Bilindiği gibi Hz. Peygamber, sekiz yaşındayken dedesinin ölümü üzerine amcası Ebû Tâlib'in evine yerleşmiş ve evleninceye kadar da bu amcasının ve yengesinin evinde ve himayesinde büyümüştür. Zaten son derece saygılı ve vefalı bir insan olan Resulullah, ölünceye kadar amcasına ve yengesine, saygı ve sevgide kusur etmemiş, kendi üzerindeki haklarını her zaman ikrar ve teslim etmiştir. Ne amcasının Müslüman olmamasını ne de yengesinin geç Müslüman olmasını, onlarla münasebetine engel görmüştür. Esasen Mekke şartlarında engel görececek durumda da değildir zaten. Ama hem ifadelerinde ve hem de münasebetlerinde şu açıkça görülmektedir: Tebliğ vazifesinin şuur ve idrakinde olarak, Resulullah, amcasına da defalarca tebliğde geri durmamıştır, ve nitekim bizzat kendisinin de dediği gibi, davetine icabete en layık olan, şüphesiz ki, sevgili amcasıdır.

Hz. Ali'nin künyesi, Arap geleneklerine uygun olarak ilk oğlu Hasan'a nispetle 'Ebû'l Hasan'dır. Ayrıca Hz. Peygamber'in ona 'Sadık' ve 'Ebû Turâb' (toprağa bulanmış) şeklinde seslendiği, bu yüzden de Resulullah tarafından verilmiş olan 'Ebû Turab' künyesini çok sevdiği rivayet edilmektedir. Yine küçüklüğünde annesinin vermiş olduğu 'Haydar' isminden ve 'İmâm', 'Emîru'l-Mü'minîn', 'Seyyidü'l-Müslim', 'İmamü'l-Müttakîn', 'Veliyyü'l-Müttakîn', 'Murtazâ', 'Esedullâhi'l-Gâlip', 'Ya'sûbi'l-Mü'minîn', 'Hayrû'l-Vesıyyîn', 'Hâtemü'l-Vesıyyîn', 'Hüccetullah', 'Safvetullah', 'Veliyyullah' vd. lakaplarından⁵ bahsedilmektedir. (Belâzürî, II,847; Zehebî, Tarih, III,623; Zebîdî, IX,362; İsfehânî, 40; Suyûtî, 166; İbn Merdeveyh, 53-67; Sarıçam, 17; Kaplan, 11-13)

Bir kimseye bu kadar sayıda lakap verilmesi ve hatta bu lakapların daha henüz tarihî ortamın vukuundan önce söylenmesi ve hadislerle Resulullah'a nispet edilmesi, onun ilgili vasıflarının meşrulaştırılarak tescil edilmesi anlamına gelmektedir, ki bunun da ancak ideolojik bir yaklaşımla izah edilebileceğini düşünmekteyim.

Hz. Peygamber'in Yanında

Kâbe hakemliğinden bir yıl sonra yani Hz. Peygamber 35-36 yaşlarında iken, Mekke'de şiddetli bir kuraklık baş göstermişti. Hz. Peygamber çocukluğundan itibaren kendisine destek olan amcası Ebû Tâlib'in kalabalık aile efradını geçindirmekte zorlandığını anlamıştı. Resulullah, amcaları arasında en zengini olan Abbas'a gidip, Ebû Tâlib'in ailevi durumunu ve kıtlığı hatırlatarak, ona yardım edilmesi gerektiğini;

5- Hz. Ali'nin daha birçok isim, künye, lakap ve sıfatları edebiyatta da çokça kullanılmıştır. Bkz. Meliha Yıldırım Sarıkaya, **Türk-İslâm Edebiyatında Hz. Ali**, Marmara Üniv. Sos. Bil. Ens. (Basılmamış Dok. Tezi), İstanbul, 2004, 66-220

oğullarını kendi aralarında paylaşarak, onun yükünü azaltabileceklerini teklif etti. Hz. Abbas da teklifi kabul etti ve böylece Hz. Abbas, Hz. Cafer'i, Hz. Peygamber de Hz. Ali'yi himayelerine aldılar. (İbn Hişam, I,263-264; Belâzürî, II,346; Taberî, I,537; Zehebî, Siyer, I,110; Darir; I,516; İsfehânî, 41; Müsevî, 13; Kazvînî, 20; Hamidullah, I,66, 88; Hasan, I,104; Köksal, II,172-173; Algül, I,183;)

Hz. Ali'nin, Hz. Peygamber'in himayesine girdiğinde 5-11 yaşları arasında olduğu rivayet edilmektedir. Hz. Ali, çocukluğundan itibaren Hz. Peygamber'in yanında büyümüş, onun peygamber olarak gönderilmesine ve hatta vefatına kadar ondan hiç ayrılmamıştır. Hz. Ali'nin Hz. Peygamber'in himayesine girmesinden Müslüman olmasına kadarki sürede nasıl bir yaşam sürdüğü konusunda, kaynaklar sadece, zaten çocuk olan Hz. Ali'nin putlara tapmadığından bahseder, başka bir bilgi vermezler. (İbn Sa'd, III,21; Belâzürî, II,346; Taberî, I,538-539; İbn Hacer, el-İsâbe, II,507; Suyûtî, 166; Kazvînî, 20; Yıldız, I,294; Algül, I,183, 200; Tekin, I,286; Şulul, 121; Kaplan, 13-14)

Müslüman Olduktan Sonraki Hayatı

Müslüman Oluşu ve Yaşı

Hz. Ali, Resulullah'ın risâlet vazifesiyle görevlendirilmesinden sonra, bir gün onu ve ona ilk iman eden kişi olan eşi Hz Hatice'yi, birlikte namaz kılariken görür ve olay dikkatini çektiğinden yaptıkları şeyin ne anlama geldiğini sorar. Bunun üzerine Resulullah durumunu izah etmek için, “şimdi yapmış bulunduğumuz şey, Allah katında makbul olan dinin ibadetidir. Seni de bir olan Allah'a inanmaya ve O'na ibadete, Lât ve Uzza'yı da inkâr davet ediyorum.” der. Hz. Ali'nin, bunun şimdiye kadar görüp duymadığı bir şey olmasından dolayı, babasıyla konuşmadan karar veremeyeceğini söylemesi üzerine, Hz. Peygamber de ona, teklifini hemen kabul etmeyecekse, meseleyi gizli tutmasını ve babasına şimdilik açmamasını söyler. O gece Allah'ın Hz. Ali'nin kalbine Müslüman olma arzusunu düşürmesi üzerine, sabahleyin Hz. Peygamber'e gelerek, “sen dün bana ne teklif etmiştin Ey Muhammed?” diye sorar. Hz. Peygamber ona, “Bir olan Allah'tan başka hiçbir ilah olmadığına ve onun ortağı bulunmadığına inanacak ve Lât ve Uzza'yı da reddederek benzerlerinden uzak duracaksın.” deyince, Hz. Ali söylenenleri kabul ederek Müslüman olur. (İbn İshak, 118-119; İbnü'l-Esîr, Üsd, IV,92; İbn Kesîr, III,24-25) Hz. Ali'nin ilk Müslümanlardan olduğu hususunda ihtilaf yoksa da, kaç yaşında Müslüman olduğu, ilk Müslümanın kim olduğu veya Hz. Hatice'den sonra ilk kimin Müslüman olduğu konusunda bir takım tartışmalar vardır.

Hız. Ali'nin bi'setten 10 yıl önce doğduğu ve bi'setin hemen ertesinde Müslüman olduğu rivayet edildiğine göre,⁶ bi'set yılında (m. 610) yani 10 yaşında Müslüman olduğu anlaşılmaktadır. Ancak bu konuda bir ittifak söz konusu değildir ve kaynaklarımız onun Müslüman olduğunda 7, 8, 9, 10, 11, 13, 15, 16 ve 17 yaşlarında olduğuna dair farklı rivayetler sıralamışlardır. Ancak genel tercihleri de, 9-12 yaşlarından yanadır. (İbn İshak, 118-119; İbn Hişam, I,262; İbn Sa'd, III,21; Belâzürî, II,346; Nesâî, 22-24; Taberî, I,537-540; Mes'ûdî, II,276-277; Mes'ûdî, et-Tenbih, 198; Diyarbekrî, I,286; İbnü'l-Esîr, Üsd, IV,94, 95; Halebi, I,431-435; İbn Seyyidinnâs, I,91-94; İbn Abdî'l-Berr, III,1093; İsfehânî, 41; İbn Kesîr, III,41; Darir, I,516-517; Said Havva, I,265-266; İbn Merdeveyh, 47-51; Kumpani, 27; Köksal, III,92-103, 107, 110; Şulul, 145-146; Kaplan, 16-17)

Hız. Ali'nin küçük yaşta Müslüman olmasının, çeşitli sebeplerle onun ilk Müslümanlardan olmasına engel teşkil ettiği iddia edilmiş olmalı ki, kaynaklarımızın neredeyse tamamı konuya temas etmiş ve birkaçı ise, yaş ile iman ve akıl arasındaki münasebeti irdelemeyi uygun görmüşlerdir. İmanın makul ve geçerli olduğuna dair çeşitli deliller ve iddialar öne sürerek Talha ve Zübeyr'in Müslüman oldukları esnada yaşlarının da Ali'ninki gibi veya ona yakın (Halebi, I,432 vd.) olduğunu⁷ ifade etmişlerdir.⁸

Sonuç olarak tüm bu rivayetlerden Hız. Ali'nin henüz büluğa ermemiş bir çocuk (Bkz. İbn Kesîr, III,26; Ahmet Cevdet Paşa, I,67; Kumpani, 25, 27-28) olarak on yaşlarında Müslüman olduğunu söyleyebiliriz. Hız. Ali'nin Müslüman olmasının, Hız. Peygamber'in himayesinde bulunmasından kaynaklanan minnet, sevgi ve saygıdan dolayı önceleri bir taklitten ibaret olduğu düşünmek mümkünse de, Resulullah'ın teklifini, önce babasına danışmak istemesi fakat sonra bundan vazgeçip iman etmek suretiyle cevaplaması, onun iman edişinin bilinçli olduğunu gösterebilir.

İlk Müslüman Olup Olmadığı

Kimin ilk Müslüman olduğunun, hem Kur'ân ve hem de bizim gibi nüzul sonrası dönemi Müslümanları açısından dinen hiçbir öneminin olmadığı rahatlıkla söylenebilir. Ancak halife seçimleriyle gündeme gelen ve Ali-Muaviye mücadelesiyle şid-

6- Resulullah'a peygamberlik pazartesi günü geldi, Hız. Ali ise salı günü Müslüman oldu. (İbnü'l-Esîr, Üsd, IV,93; Kumpani, 27)

7- Neşet Çağatay, bu esnada Zübeyr'in yaşının 8-16 yaşları arasında olduğu hususundaki rivayetleri tartışarak, doğru olanın 24 yaş olduğunu ifade eder. "Zübeyr b. Avvâm" maddesi, XIII,634-635

8- Çocuk veya genç yaşta Müslüman olan sahabeler hakkında bkz. Kara, 51-55; Araştırma Komisyonu, Genç Sahabeler, 24-327

detini artıran asabiyenin ve Emevî-Haşimî gibi soy-sop çekişmesinin etkisiyle, aynı zamanda ve buna bağlı olarak ‘sâbiku’l-İslam/esbaku’l-İslam’ meselesinin gündeme gelerek önem kazandığını kabul edebiliriz. Yoksa kaynaklarımızda birkaç satırda ifade edilebilecek böylesine bir konunun, satırlarca veya sayfalarca ele alınmasını (Said Havva, I,265-275) başka türlü izah edememekteyiz.

Aşağıda görülebileceği gibi iddialar iki türdür:

1. İlk Müslüman Hz. Hatice mi, yoksa Hz. Ali midir?
2. Hz. Hatice’den sonra ilk Müslüman Hz. Ali mi, yoksa Hz. Ebû Bekir midir?

Bu tartışmaların bize gösterdiği şudur: İlk Müslüman olması gereken kişi, mutlaka Hz. Ali’dir, en ilk olmazsa da, Hz. Hatice’den sonra ilk Müslüman o olmalıdır, ama asla Hz. Ebû Bekir olmamalıdır. Bu görüşün Şiiiler veya Hz. Ali taraftarlarınınca ısrarla gündeme getirilip Resulullah’ın dilinden hadisleştirildiği, veya sahih rivayetlere dönüştürüldüğü söylenebilir. Buna göre daha ılımlı olan diğer görüş, Hz. Hatice’den sonra Hz. Ebû Bekir’in ilk Müslüman olduğu yolundadır. Önceki kadar iddialı olan, fakat Hz. Hatice’den sonraki sırayı kabullenen bu görüş de, çoğu Ehl-i Sunnet âlimlerinin ve klasik kaynaklarımızın desteklediği görüştür.

Burada üçüncü bir orta görüş daha vardır ki, bu görüş ya rivayetleri uzlaştırmayanlar ya da iki tarafı da idare etmek isteyen ve sonraları tamamen öne çıkan ve kaynaklarımızın da genelde netice olarak zikrettiği görüştür: Kadınlardan Hz. Hatice, büyüklerden Hz. Ebû Bekir, çocuklardan Hz. Ali ve kölelerden de Zeyd b. Harise ilk Müslüman olanlardır. (Şibî, I,154, V,57; Said Havva, I,270-271)

Hz. Hatice’nin ev halkından olduğu için ilk Müslüman sayılmasının son derece tabii ve doğru olması gibi, ev halkından ve Resulullah’ın evlatlığı olan Zeyd’in de konumu ve yaşı itibarıyla⁹ ilk Müslüman olmada Hz. Ali’den daha avantajlı durumda olduğu açıktır ve bu bağlamda onun, Hz. Hatice’den sonra ilk Müslüman olduğunu ifade eden rivayetler de vardır. Bu rivayetler karşısında Hz. Ali’nin ilk Müslüman olma ihtimali inanması güç duruma düşmekte ve diğer iddialar karşısında zayıf kalarak gerilemektedir. Yani ilk Müslüman olarak Hz. Ali’yi öne çıkaran rivayetler Hz. Hatice karşısında gerilerken, diğer rivayetler açısından da Zeyd ve Hz. Ebû Bekir karşısında da gerilemekte, zayıf kalmaktadır. Kanaatimce Hz. Ali’nin Hz. Hatice’den önce Müslüman olduğunu Resulullah’a söyleten hadisler ile, aynı söylemdeki rivayetlerin diğer tarihi rivayetlerden öne çıkarılmasının sebebi budur.

9- Zeyd, Peygamberimizden 10-15 yaş küçüktür. Çağatay, “Zeyd. b. Hârise”, XIII,547

Bu tartışmaların beraberinde Hz. Ali'nin babasının zaten Müslüman olmadığını gündeme getirdiğini, bunun da Hz. Peygamber'in ebeveyninin de cahiliye döneminde ölmesini tartışmalara soktuğu düşünülebilir. Çünkü fetret tartışmaların tâ ikinci asra kadar geri gitmesinin, (Yurdağür, XII,475) ancak bunlarla açıklanabilecek bir olgu olduğunu düşünmekteyim. Tabii başka sebeplerin olduğu da düşünülebilir, ancak bu rivayetlerin çokluğu ve yoğun gündem oluşturarak, böyle önemsiz bir konunun uzun satırlar işgal etmesi, bunları çağrıştırmaktadır. Diğer yandan aynı derecede önemli olan diğer birçok sahabinin Müslümanlığının, çocuk yaşta Müslüman olan Ali kadar önemsenmemesinin, sadece daha sonraki dönemlerde oluşan ideolojik yaklaşımlarla açıklanabileceğini düşünmekteyim.

Rivayetler toplu olarak aşağıdaki gibidir:

Rivayete göre Müslüman olduktan sonra Hz. Ali, babasından kendisine bir zarar gelebileceği korkusuyla, Müslüman olduğunu yaklaşık bir ay gizlemiş ve durumun nereye varacağını beklemiştir. İşte Zeyd b. Harise de bu arada Müslüman olmuştur. (İbn İshak, 119) Hz. Ali ile Zeyd b. Harise'nin Müslüman olduklarını gizlemiş olmaları, ikisi arasındaki sıralama konusundaki farklılığın temel sebebidir. Çünkü ashab, ilgili konularda kendi bilgilerine göre görüş belirtmektedirler. İlk Müslümanın kim olduğu sorusu ile karşılaşan Muhammed b. Ka'b el-Kurazî şöyle cevap vermiştir: "Hz. Ali, Ebû Bekir'den daha önce Müslüman oldu. Ancak insanlar bu konuyu karıştırıyorlar. Çünkü Ali Müslümanlığını gizlemiş, Ebû Bekir ise bunu Ali'den önce ilan ederek açığa çıkarmıştır. Ali'nin ilk Müslüman olduğunda şüphe yoktur." (İbn Abdî'l-Berr, III,1092; İbnü'l-Esir, Üsd, IV, 94; Zehebî, Tarih, III,621; Kazvîni, 23-26)

Taberî'ye göre, Peygamber'e Hz. Hatice'den sonra ilk olarak kimin inanıp tasdik ettiği hakkındaki fikirler, farklı farklıdır. Onların bir kısmına göre, erkeklerden ilk iman eden, Resulullah ile birlikte ilk namaz kılan ve onun Allah'ın elçisi olduğunu ilk tasdik eden Ali b. Ebî Tâlib'tir. (Taberî, I,537; Diyarbekrî, I,286; Darir, I,516-517; İbn Merdeveyh, 47-51) Zeyd b. Erkam da, Hz. Peygamber ile birlikte ilk namaz kılanın Ali olduğunu nakleder, ancak Nehâi bunu reddeder ve ilk Müslümanın Ebû Bekir olduğunu söyler, çünkü o da hiç putlara tapmamıştır (Ahmet Cevdet Paşa, I,67; Fayda, X,102). Hz. Ali'den şöyle rivayet edilmiştir: "Ben Allahın kuluyum, onun elçisinin kardeşiyim; ben en büyük dostum; benden sonra ancak yalancı ve iftiracı bir kimse bu iddiada bulunur. Ben diğer Müslümanlardan yedi yıl önce Resulullah ile birlikte namaz kıldım." (Taberî, I,537; İbn Asâkir, XLII,33; Kumpani, 27)¹⁰

10- İbn Kesir de bu rivâyete yer vermekle birlikte, bu hadisin münker olup, Hz. Ali'nin böyle bir şey söylemediğini, insanlardan yedi yıl önce namaz kılmış olmasının tasavvur edilemeyecek bir şey olduğunu ifade eder. İbn Kesir, III,26. Ayrıca bkz. Nesâî, 25, 27.

Ya'kûbî, "Ali erkeklerden, Hatice kadınlardan ilk Müslüman olandır. Sonra ise Ebû Zerr veya Ebû Bekir gelir." der. (Yâ'kûbî, II,23) Yine Amr b. Abese el-Sülemî'den bir rivayet aktarır. "O, Hz. Peygamber'e gelip ilk durumu anlatmasını istedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber risâlet görevini ve kendisine verilmesini anlattı. "Tâbî olan var mıydı?" diye sorulduğunda "Evet bir kadın, bir çocuk ve bir köle ." cevabını verdi. Bununla Hz. Hatice, Hz. Ali ve Zeyd b. Harise kastediliyordu. (Yâ'kûbî, II,23-24; İbn Seyyidinnas, I,91-94) Zirîklî, Hz. Ali'nin Hz. Hatice'den sonra Müslüman olanların ilki olduğunu söyler. (Zirîklî, V,107; Sallabî, Siyer, I,104) İbn Sa'd'ın İbn Abbas'tan naklettiği bir rivayete göre de, Hz. Hatice'den sonra ilk Müslüman olan Hz. Ali'dir. (İbn Sa'd, III,21) Hz. Ebû Bekir daha sonra gelir. (Hassan, I,104-105)

Kimine göre, Ali b. Ebî Tâlib Müslüman olanların da ilkidir. Fakat Hz. Hatice daha önce gelir. Ali, erkeklerden Allah'a ve Hz. Peygamber'e iman edenlerin ilki iken, Ebû Bekir, İslâm'ı kabul ettiğini ilk açığa çıkarandır. (İbn, Hacer, Tehzîb, VII,336) İbnü'l-Esîr'den aktarılan bir başka bilgiye göre de ilk Müslüman olan Zeyd b. Harise'dir. (İbnü'l-Esîr, el-Kâmil, II,59) Belâzuri de Zeyd b. Harise'nin ilk Müslüman olduğunu nakleden rivayetlere yer vererek ihtilafları sıralar. Nebî ile ilk namaz kılan, Hz. Ali'dir. (Belâzürî, I,125) İbn Asâkir, Hz. Ali'den "Nebî ile ilk namaz kılan bendim." şeklinde bir rivayet nakleder. (Nesâî, 27; İbn Asâkir, XLII, 31) Yine aktarmış olduğu bir başka rivayette de Hz. Ali şöyle demiştir: "İnsanlardan kimse onunla namaz kılmadan önce ben kıldım." (İbn Asâkir, XLII, 33) Hz. Peygamber ise şöyle demiştir: "Ali 7 yaşında iken, onunla ve meleklerle, yanımızda kimse yokken namaz kıldım." (İbn Asâkir, XLII,39; Kazvîni, 25) İbn Abbas da, ilk namaz kılanın Ali olduğunu söyler. (İbnü'l-Esîr, el-Kâmil, II, 58) Afif el-Kindî'nin şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Ben ticaretle uğraşan bir kişi idim. Hac günlerinde Mekke'ye varmış ve Abbas'la görüşmüştüm. Onun yanında oturmakta iken, bir adam çıkıp Kâbe'ye yönelerek namaz kılmaya başladı. Arkasından bir kadın daha çıkıp onunla birlikte namaz kıldı. Derken bir çocuk daha çıkarak onunla birlikte namaz kılmaya başladı. Bunu görünce ben, "ey Abbas, bu yeni din de ne oluyor?" diye sorunca bana şöyle dedi: "Bu kardeşimin oğlu Muhammed b. Abdullah'tır. Allah'ın kendisini peygamber olarak gönderdiğini Kısra ve Kayser'in hazinelerinin fethinin kendisine müyesser kılınacağını ileri sürüyor. Bu da onun hanımı Hatice'dir ve ona iman etmiştir. Bu genç de Ali b. Ebî Tâlib olup ona iman etmiştir. Allah'a yemin ederim yeryüzünde bu din üzere ilk olarak bu üçünden başka kimseyi tanımıyorum." Afif, "keşke ben de onların dördüncüsü olsaydım." diye eklemiştir. (İbn İshak, 119; Taberî, I 538; İbn

Abdi'l-Berr, el-İstîâb, III,1096; İbnü'l-Esir, el-Kâmil, II,58; Said Havva, I,268-269; Köksal, III,92-103)

Yine rivayetlere göre Hz. Peygamber namaz vakitleri geldiğinde Mekke vadilerine çıkar, amcasının oğlu Ali b. Ebî Tâlib de onunla giderdi. Namazlarını oralarda kılar, akşam olunca da dönerlerdi. Çünkü Hz. Ömer'in Müslümanlığı kabulünden önce Müslümanların Mekke'de alenen ibadet etmeleri mümkün olmamaktaydı. Mekkeliler, Hz. Peygamber'in putlara itibar etmeyip de Kâbe'de namaz kılmasına başlangıçta sessiz kalmışlarsa da, sonraki zamanlarda bundan rahatsız olmaları üzerine Hz. Peygamber Mekke vadilerine yönelmişti. Mesela bir rivayete göre, Mekke'nin Ecyad mahallesinde Hz. Ali'nin Hz. Peygamberle birlikte namaz kıldığını gören annesi Fâtıma telaşlanmış ve Ebû Tâlib'e, "Ali'nin Muhammed'in yanına devam ettiğini görüyorum. Senin başına Muhammed tarafından, oğlun hakkında, güç yetiremeyeceğin bir iş gelmesinden korkuyorum. İlgileniver, bak ne oluyor?" demişti. Bunun üzerine Ebû Tâlib hemen onların peşine düştü. Hz. Peygamber Hz. Ali ile birlikte ibadet için Dübb veya Nahle vadisine gitti. Orada birlikte ibadete dalmış oldukları bir anda Ebû Tâlib onlara yaklaşmış, durup biraz baktıktan sonra, "ey kardeşimin oğlu bu din de ne oluyor?" diye sormuştu. Resulullah da onun bu sorusuna, "bu, Allahın, meleklerinin ve peygamberlerinin dinidir, babamız İbrahim'in de dinidir. Yüce Allah beni bu din ile tüm kullarına gönderdi. Sen ise şimdye kadar davet ettiklerimin arasında hidayet bulmaya ve benim bu davetimi kabul etmeye en layık olansın, gel icabet et." diye cevap verdi. Fakat Ebû Tâlib, "atalarımın dinini bırakmam, fakat Allah'a yemin ederim ki, hayatta olduğum sürece Kureyş senin hoşuna gitmeyecek hiçbir şeyi sana yapamayacaktır." diye teminat verdi. Hz. Ali'ye de hoşlanmayacağı hiç bir şey söylememiş ve, "ey oğul. İnandığın bu dinin aslı nedir?" diye sormuş, Hz. Ali de, "babacığım, ben Allah'a ve onun peygamberine iman ettim, peygamberin tebliğ ettiği dini tasdik ettim. Onunla birlikte ve ona uyarak Allah için namaz kıldım" cevabını verince, babası da şöyle demiştir: "O gerçekten seni iyiliğe çağırmıştır. Sen onunla birlikte ol, onu yalnız bırakma". Ebû Tâlib'in bu sözleri Hz. Peygamber'i sevindirmiştir. Ebû Tâlib, dönüp eve gelince, zevcesi Fâtıma, "oğlun nerede?" diye sormuş, Ebû Tâlib de, "ne yapacaksın onu?" deyince, Fâtıma, "azadlı kadın kölem, Ecyad'da Muhammed'le birlikte namaz kılariken gördüğünü bana haber verdi. Sen oğlunun dinini değiştirmesini uygun görüyor musun?" diye çıkıştı. Ebû Tâlib ona: "Sus! Sen onu bu işte kendi haline bırak. Amcasının oğluna arka ve yardımcı olmak, elbette herkesten çok ona düşer. Eğer nefsim Abdulmuttâlib'in dinini bırakmak hususunda bana boyun eğmiş olsaydı, ben de muhakkak Muham-

med'e tabi olurdu." diye cevap vermiştir. (Bkz. İbn Hişam, I,263-264; Belâzürî, I,126-127; Taberî, I,539; İbnü'l-Esîr, el-Kâmil, II,58-59; Muhibbüddin et-Taberî, 60; Darir, I,487; Şiblî, V,57-58; Köksal, III,94-95, IV,5; Sarıçam, 18; Kaplan, 17-20)

Ebû Tâlib'in İslam'a inanmadığı halde oğluna bu şekilde sözler söylemesini kabul etmek, çelişkili gibi görünebilir. Ancak eğer rivayet doğruysa, bunu asabiyeyle açıklamanın mümkün olduğunu düşünmekteyim. Bunun en açık örneği de, daha sonraki yıllarda Ebû Tâlib'in Resulullah'ı himayeye devam ederek, müşrikleri reddetmesi ve boykot gibi ciddi bir hadisede de tüm akrabalarını Resulullah'ın yanında tutmaya devam etmesidir. Arap, sevse de, sevmese de, benimsese de, benimsemese de, ne olursa olsun mutlaka akrabasından yana olmak durumundadır.

Hz. Peygamber, Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmamış olan Ali'yi, Allah'a itaate çağırırken Allah'ın onu doğruya yöneltmesiyle o, Hz. Peygamber'e tabi olmuş ve onunla birlikte, Allah'ın emirlerine yönelmiştir. Muhakkak ki Hz. Ali, ilk iman edenlerdendir. Mekke'de Müslüman olanlar, İslam dini henüz Hicaz bölgesinde herhangi bir güce erişmediği ve Mekke, putperestlerin güçlü bir merkezi olduğu zaman İslam dinini kabullenmişler, birçok tehlike her taraftan Müslümanların canlarına ve mallarına yöneldiği esnada iman etmişlerdi.

Hz. Ali'nin, Hz. Peygamber ile aynı ortamda bulunuyor olması, onun diğer insanlardan daha önce İslam ile tanışmasına ve İslam'ı kabul etmesine sebep olduğu, bunun da Hz. Ali'yi, diğer Müslümanlardan avantajlı kılan en temel faktörlerden birisi haline getirdiği düşünülebilir.

Hz. Peygamber'in Yanındaki Hayatı

Hz. Peygamber Mekke'de bi'setten sonra genel kabule göre 13 sene kaldı. Müslüman olmasından önce onun terbiyesinde bulunan Hz. Ali'nin, Müslüman olduktan sonra da sürekli onun yanında bulunduğu kabul edilmektedir. Ancak onun bu dönemde yani Medine'ye hicrete kadarki süre esnasında neler yaptığı hakkında fazla bir bilgiye sahip değiliz. Hz. Peygamber'in Hz. Ali'yi yanına almasından sonra, savaşta, barışta, seferde, hizada, mescitte ve sokakta, bilhassa evleninceye hatta ölünceye kadar, ondan hiç ayrılmadığı için, İslâmiyet'le alakalı bütün hâdiseleri yakından görmüş olduğu kabul edilebilir.

Bu dönemde Hz. Ali ile alakalı olarak kayıtlara giren bazı olaylardan bahsetmek istiyorum.

Gizli Davet Dönemi

İlk Müslümanlardan olan Ebû Zerr'in İslam'ı kabul etmesi hakkında anlatılan olay hem o günün müminlerinin sıkıntılı durumunu ve müşriklerle olan münasebetlerini ve hem de Hz. Ali'nin olaydaki rolünü ve Resulullah'a desteğini göstermektedir.

Ebû Zerr, Gıfar kabilesindendi. Mekke'de bir peygamber çıktığını duyunca, önce kardeşini Mekke'ye gönderdi; onun topladığı bilgilerden tatmin olmayınca da bizzat kendisi geldi. Mescid-i Haram'a vararak Hz. Peygamber'i araştırmaya başladı. Onu tanımamakla birlikte kimseye bir şey sormayı da doğru bulmuyordu. Hz. Peygamber'i Kâbe'de bulabileceği ümidi ile maksadını hiç kimseye belli etmeden üç gün boyunca Kâbe'de bekledi. Fakat bu müddet zarfında her nedense Hz. Peygamber Kâbe'ye hiç gelmemişti. Kabe'yi ziyareti esnasında giyim kuşam ve tavırlarından onun yabancı biri olduğunu anlayan Hz. Ali, onu evine davet etti. Ebû Zerr, sabah olunca kırbasını ve azığını yüklenip tekrar Hz. Peygamber'i aradığı mescide döndü. O gün de akşam olmuş, ama o Hz. Peygamber'i yine görememişti. Tekrar mescide uzanmışken yanına Hz. Ali geldi ve "ey adam, artık gelip geceyeceğin evi bilmenin vakti gelmedi mi?" diyerek, onu tekrar alıp eve götürdü. Yine birbirlerine bir şey sormadılar. Üçüncü gün olunca Hz. Ali aynı şekilde mescide vararak Ebû Zerr'in yanına geldi. Onu alıp evine götürdü ve misafir etti. Akşam Hz. Ali, "seni buraya getiren sebebi anlatmayacak mısın?" diye sorunca, Ebû Zerr, "eğer beni doğru yola iletecek ve yardımcı olacağına söz vereceksen geliş sebebimi anlatırım." diye cevap verdi. Hz. Ali de söz verince, Ebû Zerr geliş sebebini anlattı. Bu kez Hz. Ali şöyle dedi: "O gerçek bir nebidir, Allah'ın Resulüdür. Sabah olunca beni takip et. Eğer endişelenecek bir şey görmezsem, bevl yapmak bahanesiyle yerimden kalkar giderim, sen de beni takip eder ve gireceğim yere girersin."

Ebû Zerr sabah olunca Hz. Ali'yle beraber evden çıkarak onu takip etmeye başladı ve nihayet Hz. Peygamber'in yanına vardılar. Ebû Zerr onun sözlerini duyunca, hemen orada Müslüman oldu. Daha sonra Hz. Peygamber ona, "kavmine dön; emrim sana gelince onlara risâletimi duyur." deyince, o, "seni hak ile gönderen Allah'a yemin ederim ki, bu gerçeği halkın ortasında yüksek sesle haykıracağım." dedi. Resulullah'ın yanından ayrıлып Kâbe'ye giderek orada en yüksek sesiyle haykırmaya başlamıştır: "Eşhedü en lâ ilâhe illallâh ve eşhedü enne Muhammeden Resulullâh." Bu haykırış üzerine orada bulunanlar, ayaklanarak üzerine saldırıp yere düşünceye kadar ona vurdular. Abbas gelip Ebu Zerr'in üzerine kapanarak, "yazıklar olsun size!"

diye bağırdı. “Bunun Gifar kabilesinden olduğunu ve Şam’a ticaret için giderken yolunuzun bunların yanından geçtiğini bilmiyor musunuz?” diyerek onu saldırganlardan kurtardı. Ertesi gün Ebu Zerr, tekrar Kâbe’ye gelerek kelime-i şehâdet getirip Müslümanlığını yüksek sesle ilan etti. Onlar, yine onu dövüp yere yıktılar. Abbas da yine gelip üzerine kapanarak onu korudu. Bir müddet sonra Ebû Zerr, memleketine döndü. (İbn Kesîr, III,34 vd.; Said Havva, I,291-292; Köksal, IV,30-38.; Algül, I,217; Kaplan, 22-23; Aydınlı, X,267)

Bu olayı yorumlamadan önce, genel durum hakkında bir değerlendirme yapmanın uygun olacağına inanıyorum: Hz. Peygamber ve arkadaşlarına, bilhassa hür olan arkadaşlarına yapılan işkence, eziyet ve hakaretlerin, bi’setin 4. veya 5. yılında başladığını düşünmekteyim. Çünkü zaten üç yıl gizli davet dönemi vardı. Bu dönemin ilk yıllarından itibaren ve açık davetin başlangıcında, Resulullah’ı ciddiye almadıklarını hatta ona, ‘mecnun’ olduğu için(!) acıdiklarını ve onunla alay ettiklerini görüyoruz. Müslümanların sayılarının artması üzerine meselenin ciddiyeti biraz anlaşılmiş ve baskı ve işkenceler de artarak, onları yıldırma ve dinlerinden döndürme faaliyet ve beklentileri de baş göstermiştir. Dolayısıyla Resulullah, davet merkezi olarak Erkam’ın evini bu sıralarda seçmiş olmalıdır. Her ne kadar, bunu bi’setin ilk yıllarına hasredenler varsa da, (Bkz. Şulul, s. 149; Köksal, VIII,520; Köksal, III,202-205) doğru rivayetlerin 4. yılı işaret ettiğini düşünmekteyim. Çünkü ilk yıllarda Erkam’ın evinin kullanılmasını gerektirecek bir ortam olmadığı için, oraya yerleşmenin ikinci yıla kadar gidebileceğini düşünmüyorum. Burada toplanıp sadece bilgilenme ve yakınlaşma için konuşuluyor, ayetler ezberlenmeye çalışılıyor ve inen ayetlerden herkes haberdar ediliyordu. Çünkü evin Kâbe’nin yakınında oluşu, Mekke’ye umre veya hac için gelenlerle irtibat kurma kolaylığı sağlaması, herkes için rahatça erişilebilecek merkezî bir konumda olması önemliydi. Tabii bilgilenme, yakınlaşma ve inen ayetlerden haberdar olma gerekçesi, evin birinci yıldan itibaren de kullanılabileceğini îmâ edilebilir. Ancak bu durumda Erkam’ın evinin, sosyal ve siyasal bir karargâh, kültürel bir ortak altyapı oluşturmak için bir araya gelme ve düşmandan ve işkenceden kaçacak bir sığınma yeri olmak yerine; oturup konuşulan, sohbet edilen eğitim ocağı ve Kur’ân öğretim merkezi olarak görülmesi gerekmektedir. Hamidullah da, işkence ve eziyetlerin artışı üzerine Erkam’ın evinin seçildiğini ve evin hem tebliğ ve hem de eğitim maksatlı kullanıldığını söyler. (Bkz. Hamidullah, I,98)

İşte bu Ebû Zerr olayı, Resulullah’ın risâlet görevinin başlangıçtan itibaren duyduğunu, fakat ciddiye alınmadığını; müşriklerin de, putlarının herhangi bir ha-

karete uğramadığını düşündükleri zamana rast geldiğini göstermektedir. Ancak bu durumda onun dövülmesini de yorumlamak gerekmektedir: Yabancı birinin, kendilerine meydan okuması, müşriklerin zorlarına gitmiş, onlar da buna cevap vermişlerdir. Yahut bu olayın yani Ebû Zerr'in Müslüman oluş tarihinin daha sonraya mesela 4. veya 5. yıla kaydırılmasının doğru olduğunu düşünmek durumundayız. Bilhassa Habeşistan'a hicrete kadar Müslüman olanlar genellikle "İlk Müslümanlardan" tabirini kapsadıkları için, sırası önemli sayılmazsa da, bu olayın 4.veya 5. yılda meydana geldiğini kabul etmenin de mümkün olduğunu düşünmekteyim.

Diğer taraftan M. Azimli, 'Ebû Zerr'in, Mekke'de tanımadığı için Hz. Peygamber'i kimseye sormadığı, Hz. Ali'nin onu Resulullah'ın evinde misafir ettiği ve üçüncü gün Mekke'ye niçin geldiğini söylediği' rivayetini problemlili bulmaktadır. Çünkü ona göre, Hz. Ali, Hz. Peygamber ile aynı evde kalıyordu ve buna göre Ebû Zerr'in durumu fark etmesi gerekirdi. Azimli bu gerekçeyle, rivayetin Hz. Ali'ye has olan kısmını, Şii eğilimli ravilerin ilave etmiş olabileceğini ifade etmektedir. (Azimli, 94-95) Ayrıca Resulullah'ın üç gün boyunca nerede olduğu belli değildi, Hz. Ali Ebû Zerr'i eve mi yoksa başka bir yere mi götürmüştür, daha sonra Resulullah'ı bulmak için gittikleri yer neresidir? Ayrıca konuşulanlar kadar, hiç konuşulmaması da garip durmaktadır. Meseleye yukarıdaki rivayet açısından bakılınca, bu şekilde düşünmek mümkün olmakla birlikte aslında rivayetin kendi içinde kısmen tutarlı olduğunu da düşünmek mümkündür. Buna göre o sıralarda Resulullah'ın Mescid-i Haram'a uğramadığı için, Mekke'de olmayıp Mekke yakınlarında bulunduğunu düşünmek de mümkündür. Nerede olabileceği söz konusu değildir ama, buradan yola çıkarak rivayetin tutarsız olduğunu söylemenin yanlış olduğu da düşünülebilir. Yine Hz. Ali'nin de bir yabancıya ikram ve tebliğ maksadıyla sokularak, onu eve davet ettiğini düşünmememiz için hiçbir sebep görmemekteyiz.

Diğer yandan Ebû Zerr'in Müslüman oluşu hakkındaki diğer rivayetleri (Said Havva, I,286-290, 293) göz önüne alınca, bu ve benzeri rivayetlerin, Emevî muhalifi olan Ebû Zerr'in, bi'setin ilk yıllarında Hz. Ali ile buluşturulmak için uydurulmuş olduğunu veya Hz. Ali ile ilgili kısmın, sahih bir rivayetin arasına sokuşturulacak şekilde kurgulanmış olduğunu da söylemek mümkündür. Buna göre, yukarıdaki rivayette bulunan kapalılığın nedeni de anlaşılmış olacaktır.

Açık Davetin Başlaması

Rivayetlere göre Hz. Ali, İslâm'ın zuhur ettiği dönemlerde, henüz küçük yaşta olmasına rağmen, yakın akrabaları ve Kureyş karşısında daima Hz. Peygamber'in

yanında olmuştur. İlgili rivayetler toplu ve kısmî olarak aşağıdaki verilerle değerlendirilecektir.

Resulullah bi'setten sonra 'açık davet' emri gelene kadar gizli bir şekilde, kendilerine emniyet ve itimat ettiği dost ve arkadaşlarına peygamberliğinden bahsediyor, onlara hakikati anlatıyordu. Hz. Peygamber, risâletinin dördüncü senesinde, "Ve en yakınları(ndan başlayarak erişebildiğin herkesi) uyar ve seni izleyen müminlere kol kanat ger; buna rağmen sana karşı çıkarlarsa, de ki: "Ben sizin yapıp ettiklerinizden sorumlu değilim!" (Şuara 26/214-216) emrini aldı ve böylece açık davet dönemi başlamış oldu.

Hz. Peygamber, Erkam b. Ebi'l-Erkam'ın evinde belli aralıklarla bulunuyor, Hz. Ebû Bekir, Hz. Osman ve emsali ileri gelen Müslümanların oraya gizlice getirdiği kişilere dinini tebliğ ediyordu. Fakat "Ve en yakınları(ndan başlayarak erişebildiğin herkesi) uyar" âyeti, zorunlu olarak bu sürecin artık sona erdiğini bildiriyordu. Bundan sonra Hz. Peygamber her şeye rağmen emrolunduğu hakikati, başta akrabaları olmak üzere herkese açıktan açığa anlatmakla görevlendiriliyordu.

Yakınlarını gereği gibi İslâm'a çağırabilme vazifesi, muhtemelen nasıl yapacağını veya nasıl yapması gerektiğini kestiremediğinden onu derin bir düşünceye, çaresizliğe ve sıkıntıya sokmuş, aç susuz bırakmış, âdeta hasta etmişti. Yakınları, sıkıntıdan onun helak olacağını sanmışlardı. Rivayete göre bir ay kadar bu ilahi emrin büyük sorumluluğunu tefekkürle geçirdi. Bu esnada Cebrail (as) gelerek, yakınlarını ilâhî azapla korkutmasını peygamberimize tekrar hatırlattı. (İbn İshak, 126; Algül, I,222) Bunun üzerine Hz. Peygamber Safa tepesine çıkarak Haşimoğulları ile Abdülmuttaliboğulları'nı ve Kureyş'in diğer kollarını çağırıp, orada toplananlara Peygamberliğini açıkça duyurarak, onları imana davet etmiş, fakat Kureyş büyükleri onunla alay etmişlerdi.

Bu durumdan yılmayan Resulullah, daha sonra yemekli bir toplantı tertip etmeyi planlamış ve Hz. Ali'yi çağırıp, "ey Ali, bize koyun etiyle bir miktar yemek yap ve bolca ayran hazırla veya başka bir rivayette, 'bir koyun, bir ölçek buğdaydan yemek ve bir büyük bardak süttten ibaret bir yemek hazırla', sonra da Abdülmütâlib Oğullarını topla" talimatını verdi. Hz. Ali Resulullah'ın dediklerini aynen yaptı. Olayın devamını Hz. Ali'den dinleyelim: "Bana emredilene yaptım. Abdülmuttalib Oğulları o gün kırk kişi kadar toplandılar. Aralarında Resulullah'ın amcaları Ebû Tâlib, Hamza, Abbas ve Ebû Leheb de vardı. Yemek tabağını önce Resulullah'a takdim ettim. Ken-

dileri o tabaktan bir parça et alıp dişleriyle parçaladı. Sonra tabağın etrafına bıraktı ve “Allah’ın adıyla yiye!” dedi. Oradakiler doyuncaya kadar yemek yedikleri halde bitiremediler, onların sadece parmak izlerini görebiliyorduk. Oradakilerden bazıları bir koyunu tek başına yese dahi doymazdı. Sonra Resulullah bana, “Sütü içir.” dedi. Ben de o büyük bardak içindeki sütü kendilerine sundum. Kana kana içtiler, yine de tüketemediler. Allah’a and olsun ki, kişi ancak o kadar içebilirdi. Yemekten sonra Resulullah, onlara hitap etmek isteyince, Ebu Leheb hemen söze girişip, “hayret şimdiye kadar bunun gibi bir sihir görmedik (o kadar yedik de, yemekte hiç eksilme olmadı), sakın Muhammed bizi büyülemiş olmasın?” dedikten sonra Resulullah’a hitaben şöyle devam etti: “Bunlar senin amcaların ve amcalarının oğullarıdır. Sen, onlara bir takım şeyler söyleyeceğine, asıl sen, dinî sapkınlığını bırak ve şunu da aklından çıkarma: Kavmin, senin için bütün Arap topluluklarına karşı koymayı göze alacak değildir. Bana kalırsa Kureyş senin üzerine çullanmadan, bizim senin başına dikilip seni hapsedmemiz gerekir, bizim böyle yapmamız, ötekinden daha kolaydır. Ey kardeşimin oğlu, ben, amcaoğullarına, senin getirdiğin gibi şer ve kötülük getiren bir kimse daha görmedim.” dedi. Bu sözler üzerine oradakiler de dağılıp gittiler. Resulullah, onlara bir şey söyleyemedi.

Ali devamla şöyle anlatır: “Ertesi gün Resulullah bana şöyle emir verdi: “Ey Ali, dünkü gibi yine bize yiyecek ve içecek hazırla. O adam ben söze başlamadan hemen söze girişti ve sözümü kesti, ben konuşamadım.” dedi. Ben de verilen emri yerine getirdim, onları topladım. Resulullah bir önceki gün gibi yaptı. Yemeğe başladılar. Doyuncaya kadar yedikleri halde bitiremediler. Sonra o büyük kaptan kendilerine süt içirdim. Allah’a and olsun ki kişi, ancak o kadar yiyebilir, o kadar içebilirdi. Hamd ve senadan sonra Resulullah şöyle konuştu: Herhalde, gözcülük yapan kimse, gelip de ailesine yalan söylemez. Vallahi, ben bütün insanlara yalan söylemiş olsam, yine size karşı yalan söyleyemem. Ben bütün insanları aldatmış olsam, yine sizi aldatmam. Sizi Kendisine davet ettiğim Allah öyle bir Allah’tır ki, O’ndan başka hiçbir ilah yoktur. Vallahi, sizler, uyur gibi öleceksiniz; uykudan uyanır gibi de, dirilecek ve bütün yaptıklarınızdan hesaba çekileceksiniz. İyiliklerinizin mükâfatını göreceksiniz, kötülüklerinizin de cezasını çekeceksiniz. Bunların sonucu ya temelli Cennette, ya da temelli Cehennemde kalmaktır.

İnsanlardan, ilk inzâr ettiğim kimseler, sizlersiniz. Ey Abdülmuttalib oğulları. Vallahi, Araplar içinde, benim size getirdiğim, dünya ve âhiretiniz için hayırlı olan şeyden daha üstününü ve hayırlısını kavmine getirmiş bir kimse bilmiyorum. Ben,

sizi, dile kolay gelen, Mîzân'da ağır basan iki kelimeye davet ediyorum ki, o da: Allah'tan başka hiçbir ilâh olmadığına ve benim de Allah'ın kulu ve resulü olduğuma şahadet etmenizdir. Yüce Allah, sizi buna davet etmemi bana emir buyurdu.

Ey Abdulmuttalib oğulları. Ben, özel olarak size, genel olarak da bütün insanlara peygamber gönderildim. Siz, bu hususta, görmediğiniz mucizelerden bazısını da görmüş bulunuyorsunuz. Üzerinde bulunduğum şeyde bana yardımcı ve kardeşim olmayı, Cennet kazanmayı hanginiz kabul eder? Hanginiz, bu yolda kardeşim ve sahabim olmak üzere bana bey'at eder?' buyurdu. Hiç kimse ayağa kalkmadı; hemen ben ayağa kalktım, yaşça, oradakilerin en küçüğü idim. Resulullah bana: "Sen, otur." buyurdu. Sorusunu üç kere tekrarladı. Her defasında, ben ayağa kalkıyordum. O da: "Sen, otur." buyuruyordu. "Ey Allah'ın Resulu, bunların yaşça en küçükleri ve bacakça en inceleri olsam da, sana ben kardeş ve yardımcı olurum" dedim. Herkes sustu, Resulullah sorularının üçüncüsünden sonra, elini elimin üzerine koyup, "içinizde, bu, benim kardeşim, vâsim ve vekilimdir. Onun sözlerini dinleyiniz ve kendisine itaat ediniz. Bu işe, amcamsız, amcamın oğlu varis oldu" buyurdu.

Davetliler gülüşerek ayağa kalktılar ve Ebû Tâlib'e: "Bak! Sana, oğlunu dinlemeni emrediyor, ona itaat et" diyerek, onunla alay ettiler. Ebû Tâlib: "Bırakınız, onunla uğraşmayınız. Amcasının oğlu, onun başını, hayırdan başka yana bükmez." dedi. Resulullah'a dönerek, "bizim katımızda, sana yardım etmek kadar sevgili bir şey yoktur. Öğütlerini benimseyip kabullendik. Sözlerini tamamıyla tasdik edip doğruladık. Bu toplananlar, senin atalarının oğullarıdır. Tabii ki, ben de onlardan birisiyim. Senin istediğin şeye onlardan koşacak olanların, andolsun ki, en çabuğu, en hayırlısı da benden başkası değildir. Sen, emrolunduğun şeye devam et. Andolsun ki, etrafını kuşatıp seni korumaktan bir an geri durmayacağım. Nefsimi, Abdulmuttalib'in dininden ayrılmak hususunda bana boyun eğer bulmadım. Artık, ben, onun üzerinde öldüğü dinle öleceğim." dedi.

Ebu Leheb'den başka herkes yumuşak ve olumlu sözler söylediler. Ebu Leheb ise: 'Ey Abdulmuttalib oğulları. Bu, vallahi, bir şerdir, kötülüktür. Başkaları onun elini tutup bundan alıkoymadan önce, sizler onun ellerini tutup bundan alıkoynuz. Eğer siz bugün ona boyun eğecek olursanız, zillete, hakarete uğrarsınız. Bunu korumaya kalkışacak olursanız, öldürülürsünüz." dedi. Peygamberimizin halası Safiyye bt. Abdulmuttalib, Ebu Leheb'e: 'Ey kardeşim. Kardeşinin oğlunu ve onun dinini yardımsız, hor ve hakir bırakmak sana yakışır mı? Vallahi, bilginler, öteden beri, Abdulmuttalib'in soyundan bir peygamberin çıkacağını haber vere gelmişlerdir. İşte

o peygamber budur.” dedi. Ebu Leheb: “Bu, andolsun ki, boşuna bir avuntudur. Zaten, kadınların sözleri erkeklere ayak bağı ve köstek mesabesinde. Kureyş aileleri ve onlarla birlikte bütün Araplar ayaklandığı zaman, onlara karşı koyacak bizim ne gücümüz var? Vallahi, biz onların yanında bir lokmayız.” dedi. Ebû Tâlib ona, ey korkak adam, vallahi, biz, sağ oldukça, ona yardım edecek, onu savunacak ve koruyacağız” dedi. (İbn İshak, 126-127; İbn Hişâm, I,280-281 ; İbn Sa’d, I,187, 199-200; Belâzurî, I,134 vd.; Ya’kûbî, II,27-28; İbnü’l-Esîr, II,60-64; İbn Kesîr, III,38-41; Halebî, I,458-460; Darir, I,550-556; Şiblî, I,157, V,58-59; Said Havva, I,298-304; Hasan, I,107-108; Köksal, IV,7-14; Algül, I,222-223; Kazvînî, 22-23; Kumpani, 28; Kaplan, 23-24)

Bu rivayet’in Resulullah’la alakalı kısımlarında da mucizeli anlatı gibi tartışılması gereken kısımlar ve tutarsızlıklar olmakla birlikte, konumuz açısından bu hususlar şimdilik bizi ilgilendirmemektedir.

Bu rivayete göre Hz. Ali, henüz küçük yaşına rağmen amcalarının ve babasının yanında Hz. Muhammed’e her zaman vekil ve vâsi olacağını söyleyerek bağlılık ve sadakatini de göstermiş oluyordu. Ancak kabul etmelidir ki, bu rivayetlerde bir takım problemler olup, çelişki görünmektedir. Öncelikle bu rivayet, birkaç safhalık bir konuşmanın birleşik hali gibi görünmektedir; yani bir defada yapılmış bir konuşma intibasını vermemektedir. Gerçi bu durum, yazıya dönüşen sözlü gelenek açısından veya ravi tasarrufları olarak kabul edilebilirse, barındırdığı bir takım problemlerle birlikte normal görülebilir.¹¹ Ancak bir diğer problem de, Resulullah’ın meramını tam anlatmadan önce mahiyeti belirsiz ve hatta yersiz bir şekilde, bir yardımcı peşine düşmesi ve ısrarla kendisine sanki ölümü yaklaşmış ve davasının sonuna gelmiş biri gibi, halefini tayin etmek derdinde olmasıdır. Burada ya bir kopukluk olduğunu veya karşıdan gelen bir itiraz veya teklif üzerine Resulullah’ın konuşmasını bu şekilde sürdürdüğünü düşünmekteyim. Burada başka sorunlar da cevap beklemektedir: İlk konuşmanın böyle bir kısım içermesinin temel sebebi aydınlatılmamaktadır. Resulullah gibi söz ustası bir hatip akrabalarına yaptığı ilk konuşmada neden hemen bu hususu gündeme getirsin ki... İkincisi, eğer kendisine yardımcı olmaya Ali’den başka bir talip çıksaydı

11- Bkz. Süleyman Doğanay, **Hadis Rivayetinde Ravi Tasarrufları ve Doğurduğu Sonuçlar**, Erciyes Üniv. Sos. Bil. Ens. (Basılmamış Dok. Tezi), Kayseri 2006; Sözlü gelenek hakkında bkz. Walter J. Ong, **Sözlü ve Yazılı Kültür, Sözlü Teknolojileşmesi**, Metis Yay., İstanbul 2003; Süleyman Gezer, **Sözlü Kültürden Yazılı Kültüre Kur’an**, Ankara Okulu Yay., Ankara 2008; M. H. Palabıyık, “Sözlü Gelenekten İslam Tarihçiliğine-Giriş”, **İslam Tarihinin Meseleleri Kolokyumu** 14-15 Mayıs 2008/Şanlıurfa, 2008 Şanlıurfa, s. 5-48; M. H. Palabıyık, “Sözlü Tarih/Sözlü Gelenek ve Hadis Kitapları (Sahih-i Müslim Örneği)”, **İslami İlimler Dergisi**, cilt: III sayı:1, Çorum 2009, s. 127-160

durum ne olacaktı? Kaldı ki, Ebu Leheb'le yapılan tartışmalar asabiyet ve akrabalık duygusundan başka bir şeyle açıklanamamakla birlikte, başka yardımcıların çıkabileceğini de çağrıştırmaktadır. Buradaki en önemli diğer sorun da, eğer Hz. Ali'nin buradaki tayini Allah tarafından yapılmış ve onaylanmışsa, Resulullah neden buna üç kez onay vermeyip, daha başkalarının cevap vermesini beklemektedir? Eğer bu talimat Allah'tan gelmişse, Resulullah'ın buna itiraz etmesi veya bunu beğenmemesi nasıl mümkün olabilir? Hem Allah hem de Resulu, nasıl olur da bir çocuğu vekil ve halef olarak kabul edebilir? Öyle ki, ciddiye bile alınamayacak bu duruma hem Ebû Tâlib hem de diğer akrabalar şaşmış ve işi alaya almışlardır. Bu durum tabii ve normal bir sonuç olarak görülmelidir. Ayrıca bu rivayeti kabul etmeyince şu soruyu da cevaplamak gerekmektedir: Aynı talep Resulullah'dan daha sonra neden hiçbir yer ve ortamda gelmemiştir?

Bütün bunlar bize göstermektedir ki, halef, vekil veya vasi teorisi, Resulullah'ın Hz. Ali'yle olan münasebetlerine sokulmuş bir kurgudur. Bu iddiamızı destekleyecek en önemli husus, Resulullah'ın hayatının daha sonraki kısımlarına baktığımızda, onun bu anlamda bir yardımcı ve halefe ihtiyaç duymaması ve Hz. Ali'yi de bir yardımcı ve halefi olarak kullanmamasıdır. Resulullah'ın vekil bırakması hususundaki örneklerin, başta Hz. Ebû Bekir olmak üzere, diğer birçok sahabe hakkında olduğu da görülebilir.

Burada kanaatime göre kabul edilecek tek husus, genel anlamda değil de, özel anlamda ve sadece aile ve çocuklarının gözetilmesi hakkında Resulullah'ın bir yardımcı istemiş olabileceğidir ve bu durum da, raviler ve bilhassa Şiiliğe meyilli olanlar tarafından rivayetin çarpıtılmasıyla, rivayetten çıkarılamamaktadır.

İlgili rivayetler bunlardan ibaret olduğuna ve bunlarda da problemler bulunduğu göre, sonuç olarak, rivayetin vurgulamak istediği temaya, yani Hz. Ali'nin öne çıkarılmasına, bu rivayette de şahit olduğumuzu belirtmek istiyorum. Ayrıca Azimli de, bu yemekte sadece Hz. Ali'nin destek olmasının ve bu dönemlerde söylediği bazı sözlerin ve 12 yaşlarındaki bir çocuğun yapamayacağı tavırların rivayetlerde aktarılmasının, Şii gayretle ortaya konan rivayetler olmasının muhtemel olduğunu iddia etmektedir. Şia'nın, Hz. Ali'yi yüceltme, olduğundan büyük gösterme ve diğer sahabelerin üzerine çıkarma gayreti ile, Hz. Ali lehine birçok rivayet uydurduğunu; bunların da onlardan biri olarak abartıların oluşmasına yol açtığını ifade etmektedir. Ona göre bunlar, siyasi gayretlerle uydurulan rivayetlerdir ve gerçeği göstermemektedir. (Azimli, 97)

Resulullah'ın Kabilelere Başvurması

Hz. Ali'nin Mekke dönemi boyunca, zaten Resulullah'ın yanında kaldığı için onu hiç terk etmediği ve hatta müşriklerin çeşitli baskı ve eziyetlerine karşı onu koruduğu da söylenmektedir. Hatta Hz. Ali'nin Resulullah'ın yanında bulunduğu zamanlar hiç kimsenin ona eziyet etmeye yeltenemediğini iddia edenler de vardır. (Kumpani, 34) Herkesin kendi imanını koruma derdinde olduğu bir dönemde çocuk veya çok genç olan Hz. Ali'nin, Resulullah'ı koruduğunu kabul etmek uygun görünmemektedir. Çünkü bir Müslüman bir Haşimî olarak o da, Resulullah gibi babası Ebû Tâlib'in himayesi altındadır. Ancak onunla birlikte olduğu ve beraber gezip ibadet ettiği, uygun durumlarda yalnız bırakmadığı düşünülebilir. Nitekim bunu ortaya koyan örneklerimiz de vardır. Mesela Hz. Ali, Resulullah'la birlikte Mekke civarında gezerken, karşılaştıkları her mahlûkun Resulullah'a "es-Selâmu 'aleyke yâ Resûlallâh" dediklerinden bahseder. (İbn Kesîr, III,16) Yine Hz. Ömer'in Resulullah'ı öldürmeye gittiği esnada, Erkam'ın Evi'nde bulunanlar arasında Hz. Ali'yi de görmekteyiz. (İbn Kesîr, III,80) Mekke, Hac mevsiminde ve panayır zamanlarında her kabileye mensup Arapların toplandıkları bir yerdir. Hz. Peygamber Mekke'ye bölük bölük ziyaretçilerin geldiği dönemleri fırsat bilerek, Arap kabileleriyle temasa geçer ve onları İslam'a davet ederdi. Bu sıralarda Hz. Peygamber'e Hz. Ebû Bekir refakat etmekteydi. İlgili rivayetlerde, tespit edebildiğim kadarıyla, Hz. Ali'nin ismi sadece bir yerde (Şeyban b. Sa'lebeler'e başvurduğunda) geçmektedir. (İbn Kesîr, III,142 vd.; İbn Seyyidinnas, I,154; Şiblî, V,58; Köksal, V,94; Sallabî, Siyer, I,381-383)

Bu bağlamda Mekke dönemi rivayetlerinde Hz. Ali'nin isminin çok fazla geçmediğini vurgulamak istiyorum. Rivayetlerin Resulullah merkezli olduğunu kabul etmekle beraber, bunun yanında, bilhassa Resulullah'ın baskı ve eziyetlere maruz kaldığı sıralarda (mesela Utbe'nin Resulullah'ı boğmaya kalkıştığı zaman (Köksal, V,127)), panayır, hac ve diğer sebeplerle dışarıdan gelenlerle yapılan görüşmeler esnasında, boykot esnasında, şakk-ı kamer ve miraç gibi mucizelerin(!) etrafında, Tâif yolculuğunda vs... Hz. Ali'nin ismini görememekteyiz veya çok az görmekteyiz. Fakat, çok kez Ebû Tâlib ile Hz. Ebû Bekir'in, çok az da Zeyd b. Hârise'nin ve Resulullah'ın kızı Fâtıma'nın isimleri geçmektedir. Resulullah'a yapılan işkenceler ve saldırılardan onu koruyanların isimleri arasında da, Ebû Tâlib, Ebû Bekir, Zeyd ve Fâtıma isimleri geçerken Ali ismi hiç geçmemektedir. Tabii sadece Hz. Ali'nin değil, Hz. Ömer, Hamza vb. diğer büyük ve ileri gelen sahabenin isimleri de geçmemektedir. Yine Hz. Ebû Bekir, Hz. Osman ve diğer bazı sahabenin toplumda bir itibar

ve saygınlıklarını olduğunu bilmemize rağmen Hz. Ali hakkında bu tür bir bilgiye de sahip değiliz. Yine kaynaklarımız, birçok sahabenin elinden ve onların vesilesiyle İslam'a girenleri, isimleriyle bildirirken, Hz. Ali hakkında yukarıda verdiğimiz şüpheli Ebû Zerr olayı hariç, hiçbir sahabenin hatta akranlarının bile, İslam'a girişine vesile olduğuna dair bir bilgi de vermemektedir.¹²

Bütün bunları iki sebeple izah edebileceğimizi düşünmekteyim: Birincisi Hz. Ali gerçekten çocuk yaştadır. Henüz herhangi bir şeye müdahil olabilecek durumda değil, sadece elinden tutulup birlikte dolaşılacak yaştadır ve tüm Mekke dönemi boyunca henüz gençtir ve ciddiye alınıp etkili olabilecek bir durumda değildir. Buna göre ilk Müslüman olduğu zamandaki yaşının beş olduğuna dair rivayetlerin doğru kabul edilmesi mümkün görünmektedir.

İkincisiyse, onun, Mekke'de herhangi bir özelliği olmayan sıradan bir insan olarak, zamanını genellikle Resulullah'ın aile ve çocuklarını gözetmek ve korumakla geçirmekte oluşudur. Bu yüzden Mekke dönemi olaylarında çok fazla ismi geçmemektedir. Ve tabii buna karşılık da diğer sahabenin ve tesadüfen de Resulullah'ın kızı Fâtıma'nın ismi geçmektedir. Yine müşriklerinin asıl hedefinin Hz. Peygamber'i ortadan kaldırmak veya engellemek olduğu da düşünülürse, Hz. Ali ve diğer sahabenin de isminin çokça geçmemesini de normal karşılamalıdır. Bunun en iyi örneğini, Resulullah'ı kendilerine teslim etmedikleri için, Müşriklerin boykota başvurmaları ve onu kendilerine teslim edinceye kadar sürdürme kararları ile hicret öncesi başkalarını değil sadece Resulullah'ı öldürmeye karar vermeleri oluşturmaktadır. Resulullah'ı himaye eden Ebû Tâlib, tabii ki, Hz. Ali kadar diğer Haşimî ve Muttalib Oğullarının da hamisidir ve bu dönemde Hz. Ali'nin belki de Resulullah gibi çok fazla baskı ve işkenceye maruz kalmamasının sebebi budur. Çünkü Hz. Peygamber, "Ebû Tâlib hayattayken, müşrikler bana hoşlanmadığım şeyleri yapamıyorlardı" (İbn İshak, 223; İbn Hişâm, II,58; Ahmet Cevdet Paşa, I,85; Şiblî, I,184; Said Havva, I,362; Köksal, V,57-58) derken, bu duruma da ışık tutmaktadır.

Sonuç olarak, tüm rivayetler göz önüne alındığı zaman, ikinci durumu kabullenmenin daha makul ve uygun görüldüğü kanaatindeyim.

Ebû Tâlib'in Vefatı

Ebû Tâlib, nübüvvetin onuncu yılında, Hz. Peygamber'in Medine'ye hicret etmesinden üç yıl önce Şevval ayının ortasında vefat etti. Vefat ettiğinde yaşı sekseni

12- Bkz. Abdullah Sezikli, **İslam Tarihinde Hz Peygamber Döneminde Siyer Kaynaklarına Göre İslam'a Giriş Şekilleri (Örnekleri)**, Gazi Üniv. Sos. Bil. Ens. (Basılmamış Yük. Lis. Tezi), Ankara, 2006

aşmış doksani bulmuştu. Hz. Ali babasının ölümü üzerine Hz. Peygamber'e gelerek şöyle demiştir. "Amcan vefat etti." Hz. Peygamber, Hz. Ali'den gidip babasını gömmesini, çünkü onun müşrik olarak vefat ettiğini, gelene kadar ise hiç bir şey söylememesini istedi. Hz. Ali şöyle anlatır: "Gidip onu gömdüm ve Resulullah'ın yanına geldim. Resulullah bana yıkanmamı emretti ve sonra babam için öyle dualar yaptı ki, yeryüzünde bana verilecek olan hiçbir şey, beni o dualar kadar memnun etmezdi. Resulullah, Ebû Tâlib'in ölüm haberini alınca ağlamış ve onun için Allah men edinceye kadar mağfîret dilemeye devam etmiştir. (İbn İshak, 220-223; İbn Hişâm, II,57-60; İbn Kesîr, III,122 vd.; Ahmet Cevdet Paşa, I,84-85; Şiblî, I,182-184; Said Havva, I,361-362; Köksal, V,51 vd. ; Kaplan, 26)

Hz. Peygamber'in Hz. Ali İle Birlikte Put Kırması

Mekke döneminin sonlarına doğru meydana geldiği rivayet edilen bir olay da vardır ki, Hamidullah, bu olayın, Hz. Peygamber'in Mekke'den hicret edip çıkacağı ve Hz. Ali'ye yatağında yatmasını emrettiği sıralarda olduğunu ifade etmektedir: Kâbe'de halkın tapındığı çok sayıda put vardı. Hz. Muhammed ve genç yeğeni Hz. Ali, gecenin karanlığından istifade ederek Kâbe'deki putların birini kırarak dönerdi. Hz. Ali bu hadiselerden birini şu şekilde anlatmıştır: "Bir gün Resul-i Ekrem'le birlikte Kâbe'ye gittik. Resul-i Ekrem omzuma çıkmak istedi ve çıktı. Kalkmak istediğim zaman kalkamayacağımı gördü. Bunun üzerine omzumdan indi. Bu defa beni omuzlarına çıkardı ve ayağa kalktı. Kendimi istesem ufku tutacak gibi sanıyordum. Kâbe'nin üzerinde bir put vardı. Onu sağdan soldan ittim, put düştü ve parça parça oldu. Bunun üzerine Resul-i Ekrem'in omuzlarından indim. İkimiz de döndük." (Nesâî, 134-135; Hamidullah, I,112; Şiblî, V,58; Köksal, VI,149)

Aslında makul görünen bu olay, bazı sebeplerle kabul görmemiştir. O da, rivayetin, Mekke döneminin sonlarında muhtemelen 10 veya 11. yılda inmiş olan (İslamoğlu, 222-223) En'am suresinde yer alan 108. ayete¹³ ters düşmesidir. Buradaki talimat ve Resulullah'ın bildik tavrı, bu rivayetle uyuşmamaktadır. Ve bu rivayet de, Hz. Ali'yi öne çıkaran Şii meyilli bir rivayet olmalıdır. (Azimli, 172-173)

Medine'ye Hicret Esnasında Hz. Ali

Konuyla ilgili toplu rivayetler aşağıdaki gibidir:

Mekkeli müşriklerin zulümleri katlanılmaz safhalara ulaştığında, Hz. Peygam-

13- "Onların Allah'tan başka yalvarıp sığındıkları (varlıklar)a sövmeyin ki onlar da kin ve cehaletten dolayı Allah'a sövmesinler: zira Biz her topluma kendi yaptıklarını güzel gösterdik. (Ama) zaman geldiğinde onlar Rablerine döneceklerdir: O zaman Allah onlara bütün yaptıklarını (en doğru şekilde) anlatacaktır."

ber'in Medinelilerle yaptığı Akabe Biatları ile Müslümanlara göçüp yerleşecekleri ikinci bir yurt doğmuştu. Müslümanlar bütün mallarını arkalarında bırakarak gizlice bir bir hicret ediyorlardı. Bizzat Hz. Peygamber ise, hicret için Yüce Allah'tan emir bekliyordu.

Mekkeli müşrikler Darü'n-Nedve'de toplanmış, Hz. Muhammed ve ona inananların işlerine son verebilmenin yollarını arıyorlardı. Sonunda her kabileden en az bir kişi olmak sureti ile bir grup oluşturup Allah Resulünün öldürülmesi kararını aldılar. Böylece öldüren sadece bir kişi olmayacak ve kimse de bunca kabileye karşı kan davası gütmeye kalkışmayacaktı.

Rivayete göre Cebrail (as) Hz. Peygamber'e gelip; "Bu gece yatağında yatmayacaksınız." dedi. Karanlık basınca suikastçılar Hz. Peygamber'in kapısında toplanarak onu gözetmeye başladılar. Uyuyunca üzerine çullananlardı. Hz. Peygamber onların bu durumunu görünce Ali'ye şunları dedi: "Yatağında sen uyu, benim yeşil bürdemi de sen üzerine çek ve uyu. Şunu kesinlikle bil ki, onların sana hiçbir zararı dokunmayacaktır." Hz. Peygamber hep bu cübbesine bürünerek yatardı. Ondan sonra Ali'ye yanında bulunan emanetleri ve benzeri şeyleri, sahiplerine vermesi için gerekli talimatı verdi.

Resulullah'ın kapısının önünde toplananların arasında bulunan Ebû Cehil, kapının önünde dururken şöyle diyordu: "Muhammed'in iddiasına göre, eğer sizler, onun dediklerini yapmak üzere kendisine tabi olursanız, Araplarla acemlerin hükümdarı olacaksınız. Ölümünüzden sonra yeniden diriltilecek ve sizin için Ürdün'ün bahçeleri gibi cennetler kılınacakmış. Eğer yapmazsanız onun sizinle savaşma hakkı olurmuş. Ölümünüzden sonra yeniden diriltilecekmişsiniz, sonra da sizin için sizi yakacak bir ateş olacakmış. O ateşte de yanacakmışsınız." Ebû Cehil'in sözlerini Hz. Peygamber de duyuyordu. Evinin kapısından çıktı. Ebû Cehil'in, "Muhammed'in iddiasına göre..." şeklindeki yorumu için, "evet o bahsettiklerini hakikaten ben söylüyorum ve sen de o ateşte yanacaklardan birisin." dedi.

Hz. Peygamber dışarı çıkıp, eline bir avuç toprak aldı ve onu dışarıdakilerin başlarının üzerine serperken Yasin suresinin ilk ayetlerini (Yasin, 36/1-9) okudu ve geçip gitti; hiçbirisi de onu görmedi. Tanınmayan birisi yanlarına gelerek, ne beklediklerini sordu. "Muhammed'i bekliyoruz" dediler. "Allah sizleri şaşırttı. O yanınızdan çıkıp gitti ve başına toprak koymadığı kimseyi de bırakmadı, istediği yere gitti." dedi. Her birisi ellerini başının üzerine koyunca toprakla karşılaştılar. Fakat dikkatle bakınca

Ali'nin uyumakta olduğunu gördüler ve "Muhammed uyuyor" diyerek, sabaha kadar yerlerinde kaldılar. Sabah olup da Hz. Ali yataktan kalkınca onu tanıdılar. Kendilerine haber veren kişinin doğru söylediklerini anladılar. Hz. Peygamber'in evini sarmış olanlar Hz. Ali'ye Peygamber'in nerede olduğunu sordular. Hz. Ali: "Bilmiyorum, ben onun bekçisi değilim, siz çıkmasını emrettiniz O da çıkıp gitti." cevabını verdi. Bunun üzerine Hz. Ali'yi dövdüler, evinden alarak mescide getirdiler, bir müddet mescitte hapsedtilerse de sonra bıraktılar. Hz. Ali yapılan bütün işkencelere sağlam inancı ve cesareti sayesinde dayanabilmiş ve Hz. Peygamber hakkında hiçbir bilgi vermemişti. (İbn Hişam, II,123-127; İbn Sa'd, I, 228, III,22; Belâzurî, I,303 vd.; Taberî, I,566-567-568; İbnü'l-Esîr, el-Kâmil, II,103-104; Mes'ûdî, II,279; Mes'ûdî, et-Tenbih, 200; Ya'kûbî, II,39-40; Diyarbekrî, I,324; İbn Kesîr, III, 175-177; Halebî, II,191-194; Darir, II,164-176; Ahmet Cevdet Paşa, I,91-92; Şiblî, I,198; Said Havva, I,460-461; Hamidullah, I,161 vd.; Hasan, I,131; Köksal, VI,149-154; Kazvînî, 31-38; Kumpani, 35-41; Kaplan, 26-28)

Bu rivayetlerin de tartışılır tarafları oldukça fazla olmakla birlikte, konumuzla ilgili olarak, rivayetlerdeki Hz. Ali'yi ele almak istiyorum.

Yukarılardaki çıkarımlarıma uygun olan buradaki rivayetlerde de, Hz. Ali'nin Resulullah'ın evinin ve ailesinin koruyup kollayıcısı pozisyonunda olduğu görülmektedir. Resulullah'ın hayatı boyunca gördüğümüz, sahabenin Resulullah'a karşı fedakârlığı ve kendilerini feda etmelerinin bir örneği, bu esnada Hz. Ali için de görülmektedir. Aslında tüm dava niteliği taşıyan ideal hareketlerde, hareketin temelindeki kişi olan 'lider'in yaşaması uğruna yapılacak şeyler, bu dava esnasında da hemen her sahabetiyle ilgili olarak görülmektedir. Ama burada yine de Hz. Ali'nin pasif ve sıradanlığı dikkati çekmektedir. Tabii bu durum şartlar ve pozisyonlar gereğidir de. Çünkü Hz. Ali'nin durumu ve sosyal rolü bellidir. Bu durum ve rol değişince, sonuçların da değişeceği muhakkaktır.

Hz. Peygamber'e hicret emri, nasıl Allah tarafından(!) verildiyse, Hz. Ali'ye Resulullah'ı korumak için yatağında yatmasını da Allah'ın emrettiği iddia edilmiştir. (Kumpani, 38) Buna göre de, Resulullah, Allah'ın bu emrini Hz. Ali'ye tebliğ etmesi ve Hz. Ali'nin de görevi kabul etmesi üzerine, Resulullah, olayın tehlikesini, sonunda ölüm olabileceğini, sanki onun vazgeçip geçmeyeceğini görmek istercesine anlatarak, tavrını görmek istemektedir. İşte çelişki de zaten buradadır ve bu emri mademki Allah vermiştir, Resulullah onu nasıl tartışmaya açmakta ve Hz. Ali'nin gönlüne göre hareket etmeyi tercih edebilmektedir. Buradaki başka bir ilave de, Hz. Ali'nin bu

görevi kabul ederek hayatını riske sokması üzerine, Allah'ın onu meleklerine övmesi ve Cebrail ve Mikail'i de, Hz. Ali'yi korumakla görevlendirmesidir. (Ya'kûbî, II,39; Darir, II,170-173; Kazvînî, 33-35; Kumpani, 39)

Sonuç olarak aslında Hz. Ali'nin Resulullah'ı koruma ve gözetme, onun için hayatını feda etme çabası gerçek iken, bazı rivayetler -ki, bunların Şii meyilli oldukları bellidir- burada da devreye girerek, Resulullah için yapılan abartıların aynını ve bazen de fazlasını Hz. Ali için yakıştırmışlardır.

Hz. Ali'nin Hicreti

Hz. Ali, Hz. Peygamber'in emri doğrultusunda insanların Hz. Peygamber'e emanet etmiş oldukları şeyleri sahiplerine verene kadar Mekke'de üç gün kaldı. Mekke ahalisinden, ellerindeki kıymetli eşyalarını kaybetmekten korkan herkes bu mallarını Hz. Peygamber'e emanet etmişlerdi. Emanetleri teslim ettikten sonra Medine'ye doğru yola koyuldu. Geceleri yol yürüyor ve Medine'ye varıncaya kadar gündüzleri gizleniyordu. Ayakları yürümekten çatlamıştı. Bu yolculukta onun yanında Hz. Peygamber'in kızı Fâtıma, kendi annesi Fâtıma ve birkaç kişi daha vardı. Yiyecek olarak yanında biraz su ve bir parça hurmadan başka bir şey yoktu. Mekke ile Medine arası 400 km idi. Güzergâhında kayalar ve hayvan iskeletlerinden başka bir şey yoktu. İki gün işkence görmüş bir kimse için böyle bir yolculuk kolay değildi.

Hz. Peygamber, henüz Kuba'da iken Hz. Ali oraya geldi. Ona Hz. Ali'nin geldiğini haber verdiklerinde sevindi ve yanına çağırdı. Hz. Peygamber Kuba'da Gölüm b. Hidm'in evine inmişti, Hz. Ali'nin burada birlikte kaldığı zikredilir. (İbn Sa'd, III,22; Belâzürî, II,346; Taberî, I,569-571; İbnü'l-Esîr, el-Kâmil, II,106-107; İbnü'l-Esîr, Üsd, IV,95-96; Muhibbüddîn et-Taberî, 60; İbn Kesîr, III,197; Algül, I,301; Kaplan, 28-29)

Sonuç

Mekke dönemi, tüm sahabe gibi Hz. Ali'nin ve hatta Resulullah'ın da hayatı hakkında çok fazla bilginin gelmediği bir dönem olarak bilinmektedir. Bunun genel ve Hz. Ali için de özel sebepleri vardır. Davetin başlamasından sonra müşriklerin sürekli ağır baskısı ve gittikçe işkenceye dönüşen tavırları karşısında, tüm sahabe, öncelikle imanlarını korumanın ve Hz. Peygamber'le bir arada olmanın çabası içindeydiler. Asabiyetin getirdiği yapı Müslümanlar için de iki şeye dönüşmekteydi: Ya

bilhassa yakın akrabalarının baskı ve işkencelerine maruz kalmak, -ki bu da önce Habeşistan'a daha sonra da Medine'ye hicrete varmıştı- ya da kabilesinin ciddi himaye ve gözetimiyle korunmak. Yoksa Dârulerkam dışında Mekke döneminde Müslümanlar için herhangi bir teşkilatlanma ve organizasyon gibi bir yapılanmadan söz edilememektedir.

Hz. Ali için özel sebep ise, birincisi babasının himayesi ve Resulullah'ın gözetiminden dolayı pek sıkıntıya düşmemesi ve ikincisi yaşının küçüklüğünden ve Resulullah'ın dışarıdaki tebliğ faaliyetlerinden dolayı, zaten beş yaşından beri kaldığı yeri olan Resulullah'ın evinin korunup gözetilmesiyle görevli olmasıdır.

Çocuk yaşta Müslüman olması onun şirki hiç bilmemesine vesile olduğu gibi, Resulullah'ın yanında, onun bir oğlu gibi tamamen İslamî bir eğitim ve terbiye alması da onun farklılığıdır.

Onun Hz. Hatice'den sonra, evin üçüncü ferdi olarak Müslüman olduğu anlatılmakta ve namazın ilk emrolunmasından itibaren (ergenliğe erişmeden önce de olsa), namazı da ilk kılanlardan olduğu görülmektedir.

Tüm akrabaları gibi, Hz. Ali de, Arap kabile yapısının gereği ve aynı zamanda bir Müslüman olarak Resulullah'ın sürekli yanında ve destekçisi olmuştur. Onun talimatları ve emirlerine hiç karşı gelmemiş, küçük büyük tüm isteklerini yerine getirmiştir.

Hz. Ali hakkında bu döneme mahsus olarak, herhangi bir özel durumundan söz edilemez. Ancak bazı rivayetlerde yer alan bir takım tutarsızlıklar ve uydurmalarla, rivayetlere giren Hz. Ali'yi önemli ve üstün gösteren eklemeler göze çarpmaktadır. Bu abartıların genellikle Şii'ler veya Şii meyilli ravilerce eklendiği düşünülebilir.

Sevdiklerini çok üstün ve akranlarından yukarıda görmek isteyen insanların, onlara karşı tavırları, onları yüceltmeye, abartmaya ve insanüstüleştirerek göklere çıkarıp ulaşılamazlığa sürüklemiştir. Bundan peygamberler kadar, din ve devlet büyükleri ile, halk kahramanları da nasiplenmişlerdir. İşte bunlardan biri olan Hz. Ali de hakkında asırlardır söylenen menkıbelerle, çoğu kez, tarihî kişiliği efsaneye büründürülmüş, hatta çoğu kez, efsanevî kişiliği, tarihî kişiliğini gölgede bırakmıştır. Her ne kadar buna ait örnekler Mekke dönemi için yukarıda verdiklerimizden ibaret görünüyorsa da, Şii kaynaklarda derinlemesine yapılacak araştırmaların çok daha fazla örnekler sunacağını tahmin etmekteyim. Bunları ilmî olarak incelemenin ancak ve ancak, içerdği sembolik anlamları ve ortaya çıktıkları dönemdeki karşılıkları ile yani

edebî açıdan değerlendirmeye tabi tutmanın gereğine olan inancım, bu çalışmayı bu kadarla iktifa ettirmiştir.

Asıl rolüne ve çeşitli alanlarda görevlendirilmesine Medine döneminde rastladığımız Hz. Ali'nin, daha sonraları, çeşitli kaynak ve araştırmalarda şu açılardan önemsendiği gözlenmektedir:

1. Resulullah'a olan bağlılığı ve ilk inananlardan olması.
2. Resulullah'ın terbiyesinde yetişmesi ve onu örnek alması.
3. Hâfız, kâtip, fakih ve sünnetle Kur'an'ı en iyi bilenlerden olması.
4. Resulullah'dan doğrudan doğruya birçok görevler alması.
5. Hadislerde övülmesi.
6. Resulullah'ın soyunun Hz. Ali-Hz. Fatma kanalıyla devam etmesi.
7. Hz. Ali'nin de 'Ehl-i Beyt'ten sayılması.
8. Yaşının küçüklüğüne rağmen İslam'a ilk giren erkek olması.
9. Resulullah'ın en çok desteğe muhtaç olduğu bir dönemde (Mekke) hiç çekinmeden onun yanında yer alması.
10. Hayatı boyunca hem Mekke ve hem de Medine'de Hz. Peygamber'in yanında ve zor durumlarında ona destek olması, düşmanlarına karşı onunla birlikte mücadele etmesi.
11. İki kibleye karşı namaz kılması.
12. Şans oklarını kullanmaması.

13. Fıtrat üzere doğup, Allah'a bir an bile şirk koşmaması ve putlara asla tapmaması. (Detaylar için bkz. Saffet Sancaklı, "Hadisler bağlamında Hz. Peygamber'in Hz. Ali İle Olan İlişkilerinin Önemi ve Analizi", **Hazreti Ali -Sempozyum Bildirileri-** İzmir, 2009, 161-187. Ayrıca bkz. H. İbrahim Bulut, "Şii-Usuli Gelenekte Hz. Ali ve İmametin Dayanakları: Şeyh Müfid Örneği", **Hazreti Ali -Sempozyum Bildirileri-** İzmir, 2009, (ss. 75-115) 104-105)

Dikkat edilirse, buradaki maddelerden sadece altıncısında Hz. Ali'nin tek kaldığı, diğerlerinin tamamında diğer çok sayıdaki sahabeyle eşit olduğu görülecektir. Dolayısıyla bunların hiç birinin, bir insanın diğerine üstünlüğü açısından örnek ve delil gösterilmesinin doğru ve tutarlı olamayacağını düşünmekteyim.

Diğer yandan tasavvufta da çeşitli sebeplerle Hz Ali'ye yer verildiği görülmekte olup, bunların dayanaklarının olmadığı ve ilgili hadislerin diğer birçok hadis gibi

uydurma veya zayıf olduğu ortaya konmuştur. (Detaylar için bkz. Ahmet Yıldırım, “tasavvufî Düşünce de Hz. Ali ve Bu Düşünce İçerisinde Hz. Ali’ye Nisbet Edilen Rivayetler”, **Hazreti Ali -Sempozyum Bildirileri-** İzmir, 2009, 189-205)

Hz. Ali hakkında indiği iddia edilen ayetlerin (İbn Merdeveyh, 221-351), sadece bir aşırı yorum ve ilgi kurmaktan kaynaklanan bir iddia olması ile onun hakkındaki hadislerin -ki çoğu Medine dönemine aittir- de uydurma ve zayıf olması yanında (Sancaklı,183-187; Abdülkadir Palabıyık, “İçerik Açısından Hz. Peygamber’in Hz. Ali’ye Nasihatleri”, **Hazreti Ali -Sempozyum Bildirileri-** İzmir, 2009, 259-264. Ayrıca bkz. M. Bahaüddin Varol, **Ehli Beyt-Kavramasal Boyut-**, Yediveren Yay., Konya, 2004, 47-65, 137-159; Ali Osman Ateş, **Ehli Sünnet ve Şia’nın Delil Olarak Aldığı Bazı Hadisler**, Beyan Yay., İstanbul, 1996, (ss. 75-115) 104-105. Ayrıca bkz. Nesâî, 21-205; İbn Merdeveyh, 47-218), onun ilahlaştırıldığı örneklerini de görmek mümkündür. (Cenkso Üçer, “Hakk-Muhammed-Ali (Üçler) Telakkileri Çerçevesinde Alevilikte Hz. Ali”, **Hazreti Ali -Sempozyum Bildirileri-** İzmir, 2009, 117-144; Saffet Sarıkaya, “Bektaşî ve Alevilerde Hz. Ali’nin Tanrılaştırılması İddialarına Dair Bir Değerlendirme”, **Hazreti Ali -Sempozyum Bildirileri-** İzmir, 2009, 55-73; İrene Melikoff, “Bektaşî-Alevilerde Ali’nin Tanrılaştırılması”, **İslam İnançlarında Hz. Ali: Tarihten Teolojiye**, yay. haz. A. Y. Ocak, TTK Yay., Ankara 2005, 79-101; Meir M.Bar-Asher - Aryeh Kofsky, “Ali b. Ebî Tâlib’in İlâhî Vasıflarına Dair Nusayrî Öğretisi ve VII/XIII. Yüzyıldan Kalma Yayınlanmamış Bir Risaleye Göre Nusayrî Üçlemesi”, **İslam İnançlarında Hz. Ali**, 137-172)

Son söz, Müslümanların Resulullah hakkındaki inanç ve imajları değişmedikçe, diğer inanç ve imajların da değişmeyeceğini unutmamalarıdır.

Bibliyografya

Ahmet Cevdet Paşa, **Kısas-ı Enbiya ve Tevârih-i Hulefâ I-II**, Bedir Yay., İstanbul, 1986

Algül, Hüseyin, **İslâm Tarihi I-IV**, Gonca Yay., İstanbul, 1986

Araştırma Komisyonu, Genç Sahabeler, **Genç Sahabeler**, çev. E. S. Erdoğan, Karınca ve Polen Yay., İstanbul, 2009

Artun, Erman, **Türk Halkbilimi**, Kitabevi Yay., 2. Baskı, İstanbul 2005.

Aydınlı, Abdullah, “Ebû Zer el-Gifârî” maddesi, **DİA**, X,266-269

Aykaç, Mehmet, “Fâtıma bint Esed” maddesi, **DİA**, XII,225

Azimli, Mehmet, **Siyeri Farklı Okumak-Mekke Yılları**, Ankara Okulu Yay., Ankara, 2008

Belâzürî, Ebul-Abbas Ahmed b. Yahyâ, **Ensâbu'l-Eşraf**, thk. Süheyl Zekkar-Riyâd Ziriklî, Beyrut, 1417/1996

Çağatay, Neşet, “Zeyd b. Hârise” maddesi, **İA**, XIII,547-548

-----, “Zübeyr b. Avvâm” maddesi, **İA**, XIII,534-536

Çelik, Selim, **Resul Caferyan'ın 'Siyasî İslam Tarihi (Siyer)', Cafer Subhani'nin 'Ebediyet Nuru (Siyer)' Eserlerinin Bilgi Kaynaklarının Tahlili**, Gazi Üniv. Sos. Bil. Enst., (Basılmamış Yük. Lis. Tezi), Ankara, 2007

Çobanoğlu, Özkul, **Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş**, Akçağ Yay., 3. Baskı, Ankara 2005.

Fayda, Mustafa, “Ebû Bekir” maddesi, **DİA**, X,101-108

Fırlalı, Ethem Ruhi, **İmam Ali (Ali İbn Ebî Tâlib)**, TDV Yay., Ankara, 1996

-----, “Ebû Tâlib” maddesi, **DİA**, X,237-238

Halebî, Ebü'l-Ferec Nüreddin 'Ali b. Burhâniddin, **İnsânü'l-Uyûn fî Sîreti'l-Emîni'l-Me'mûn, es-Sîretü'l-Halebiyye I-II**, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1400/1980

Hamidullah, Muhammed, **İslâm Peygamberi (Hayatı ve Faaliyeti)**, çev. Salih Tuğ, İrfan Yay., 5. baskı, İstanbul, 1990

Hasan İbrahim Hasan, **İslâm Tarihi I-VI**, çev. İ. Yiğit-S. Gümüş, Kayıhan Yay., 2. baskı, İstanbul, 1987

Hazreti Ali -Sempozyum Bildirileri- ed. Rıza Savaş, İzmir, 2009

İbn Abdî'l-Berr, Ebû Ömer Yusuf b. Abdullah b. Muhammed, **el-İstiâb fi Marifeti'l-Ashâb**, thk. Muhammed el-Becâvi, Kahire, tsz.

İbn Asâkir, Ebü'l-Kasım Ali b. Hasen b. Hibetullah b. Abdillâh, **Târihu Medîneti Dımeşk**, thk. Ebû Saîd b. Ömer b. Ğarâme el-Amrâvî, Dımaşk, 1996

İbn Hacer, Ahmed b. Ali el-Askalânî, **el-İsâbe fi Temyizi's-Sahabe**, Kahire, 1328

-----, **Tehzibu't-Tehzib**, Beyrut, 1968

İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdülmelik b. Eyyûb el-Himyerî, **es-Sîretü'n-Nebeviyye**, Beyrut 1391/1971.

İbn İshâk, Ebû Abdillâh Muhammed b. İshâk b. Yesâr, **Sîre**, thk. Muhammed Hamîdullâh, Konya 1981.

İbn Kesîr, Ebu'l-Fida İsmail, **el-Bidâye ve'n-Nihâye-Büyük İslâm Tarihi**, Beyrut 1386/1966.

İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullah b. Muslim ed-Dîneverî, **el-Meârif**, Beyrut, 1970

İbn Merdeveyh, Ebû Bekir Ahmed b. Mûsâ el-İsfehânî, **Menâkıbu Ali b. Ebi Tâlib ve Mâ Nezele mine'l- Kur'ân fi Ali**, thk. Abdürrezzâk Muhammed Hüseyin, Dâru'l- Hadîs, Kum, 1422

İbn Sa'd. Ebu Abdillâh Muhammed, **et-Tabakâtu'l-Kübrâ**, Beyrut 1380/1960.

İbn Seyyidinnâs, Ebü'l-Feth Fethuddin Muhammed b. Muhammed, **'Uyûnü'l-Eser fi Fünûni'l-Megâzi ve's-Şemâil ve's-Siyer I-II**, 2. baskı, Dâru'l-Cil, Beyrut, 1974

İbnü'l-Esîr, İzzeddun Ebû'l-Hasan Ali b. Ebi'l-Kerem Muhammed b. Abdî'l-Kerim eş-Şeybânî, **el-Kâmil fi't-Târih**, Beyrut 1385/1965

-----, **Üsdü'l-Ğâbe fi Marifeti's-Sahâbe**, thk. Muhammed İbrahim el-Benna,

İsfehânî, Ebu'l-Ferec, **Mekâtîlu't-Tâlibiyyîn**, thk. S. Ahmed Sakar, Beyrut, 1987

İslam İnançlarında Hz. Ali: Tarihten Teolojiye, yay. haz. A. Y. Ocak, TTK Yay., Ankara, 2005

İslamoğlu, Mustafa, **Hayat Kitabı Kur'ân, Gerekçeli Meal-Tefsir**, Düşün Yay., 2. baskı, İstanbul, 2008

Kaplan, Sümevra, **Hz. Peygamber Döneminde Siyasî, Sosyal ve Askerî**

- Konumuyla Hz. Ali**, Selçuk Üniv. Sos. Bil. Ens. (Basılmamış Yük. Lis. Tezi), Konya, 2007
- Kara, Seyfullah, **Peygamber Döneminde Gençlik**, Ağaç Yay., İstanbul, 2003
- Kazvîni, Muhammed Kâzım, **el-İmâm Ali mine'l- Mehd ile'l- Lahd**, Müessesetu'n- Nu'mân, Beyrut, 1413/1992
- Kiraz, Ömer Faruk, **Hz. Peygamber'in Amcaları**, Sakarya Üniv. Sos. Bil. Enst., (Basılmamış Yük. Lis. Tezi), Sakarya, 2007
- Köksal, M. Âsım, **İslâm Tarihi I-XVIII**, Şamil Yay., İstanbul, 1987-1989
-----, "Darülerkam", maddesi, **DİA**, VIII,520-521
- Kumpani, Fazlullah, **Hz. Ali Kimdir**, yay. haz. Bahri Akyol, İslami Kültür ve İlişkiler Merkezi, Tercüme ve Yayın Müdürlüğü Yayını, byy., 1998
- Mes'ûdî, Ebû'l-Hasen Ali b. el-Hüseyn b. Ali, **Mürûcu'z-Zehab ve Meâdinu'l-Cevahir**, thk. M. Muhyiddin Abdulhamid, Kum, tsz.
-----, **et-Tenbih ve'l- İshrâf**, thk. A. İsmail es-Sâvî, Bağdâd, 1357/1938
- Muhibbüddîn et-Taberî, Ahmed b. Abdillâh, **Zehâiru'l-Ukbâ fi Menâkıbi Zevi'l-Kurba**, Mısır, tsz.
- Mustafa (Kadı) Darir Efendi, Erzurumlu, **Siyer-i Nebi**, yay. haz. Selman Yılmaz, başucu Kitapları Yay., İstanbul, 2004
- el-Müsevî, Abbas Ali, **İmam Ali**, Beyrut, tsz.
- Nesâî, Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şu'ayb, **Hasâisu Emîri'l- Mü'minin Ali b. Ebî Tâlib (ra)**, thk. Ahmed Mireyn el-Belûşî, Mektebetu Mu'allâ, Kuveyt, 1406/1986
- Özdemir, Ahmet, **Bütün Yönleriyle Türk Halk Edebiyatı Bilgileri**, Bordo Siyah Yay. İstanbul 2007.
- Özsüer, Leyla İlkay, **Abdülbaki Gölpınarlı'nın Eserlerinde Hz. Ali Tasavvuru: Kaynakları ve Etkileri**, Marmara Üniv. Sos. Bil. Enst., (Basılmamış Yük. Lis. Tezi), İstanbul, 2006
- Said Havva, **Elesas fi'sünne, Siyteün Nebeviyye I-VI**, çev. A.Ali Ural vdd., Akça Yay., İstanbul, 1991
- Sallabî, Ali Muhammed, **Siyeri Nebi I-II**, çev. M. Kasadar vd., Ravza Yay., İstanbul, 2009

- , **Mü'minlerin Emiri Hz. Ali-Hayati Şahsiyeti ve Yaşadığı Çağ**, çev. Şerafettin Şenaslan, Ravza Yay., İstanbul, 2008
- Sarıçam, İbrahim, "Hz. Ali'nin Hayatı ve Şahsiyeti", **Hz. Ali Sempozyumu**, yay. haz.: M. Selim Arık, Bursa, 2005
- Suyûtî, Celalüddin Abdirrahman b. Ebî Bekir, **Târîhu'l-Hulefâ**, thk., M. Muhyiddin Abdulhamid, Mısır, 1952
- Şiblî, Mevlâna, **Asr-ı Saadet, İslâm Tarihi**, çev. Ö. Rıza Doğrul, Eser Yay., İstanbul, 1978
- Şulul, Kasım, **İlk Kaynaklara Göre Hz. Peygamber Devri Kronolojisi**, İnsan Yay., 2. baskı, İstanbul 2008
- Taberî, Ebu Ca'fer Muhammed b. Cerir, **Târîhu't-Taberî-Tarihu'l-Umem ve'l Mülûk**, Darü'l Kütübü'l İlmiye, Beyrut, 1987
- Topaloğlu, Bekir, "Abdullah" maddesi, **DİA**, I,75-76
- , "Âmine" maddesi, **DİA**, III,63-64
- Yurdagür, Metin, "Fetret", maddesi **DİA**, XII,475-480
- Ya'kûbî, Ahmed b. Ebî Ya'kub b. Ca'fer b. Vehb, **Târîhu'l-Ya'kûbî**, Beyrut, tsz.
- Yıldız, Hakkı Dursun, Redaktör, **Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi**, Çağ Yay., İstanbul, 1986
- Zehebî, Şemsuddin Muhammed b. Ahmed b. Osman, **Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ**, thk. Beşar Avvad Ma'ruf, Beyrut, 1996
- , **Tarihu'l-İslâm**, Beyrut, 1995
- Zirikli, Hayruddin, **el-A'lâm**, byy., 1969